

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

1872.

(FJORTONDE ÄRGÅNGEN.)

4:e häft.

Innehåll:

	Sid.
29. Om återfall i brott.....	209.
30. Från Paris. Af en norsk Dame.....	221.
31. En röst från Upsala till Sveriges bildade allmänhet. Af Emund Gammal.....	229.
32. Huru kan kvinnan bidraga till arbetarefrågans lösning? I.	242.
33. Kärlekshistorier från medeltiden:	
1. Brefvexling mellan tvänne älskande på 1700-talet.....	248.
2. Riddarevisor från år 1190.....	252.
3. Ur Riddaren Ulrich von Lichtensteins qvåde: "Frauen- dienst".....	255.
34. "Hvad fætter Bill fortalte".....	260.
35. En engelsk guvernant vid Siams hof.....	266.
36. Nytt på vår bokhylla.....	268.
37. Frågor och svar.....	269.
Ur vår Dagbok.	

STOCKHOLM,

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

29. Om återfall i brott.

Ofta hör man den anmärkningen emot våra embets- och tjänstemän, att de, hvad deras yrke angår, så uppfatta sin lifsuppgift, att de sköta blott dagens löpande göromål, men egna ingen tid åt yrkets djupare studium och tidsenliga utveckling. I hvad mån denna klagan är befogad eller icke må här vara osagdt, visst är det dock att åtminstone undantag finnas, och deribland förmågor af första ordningen. Till dessa sednare torde med skäl kunna räknas den frejdade författaren till en i bokhandeln nyligen utkommen skrift: *"Om orsakerna till återfall till brott och om medlen att minska dessa orsakers skadliga verknin-gar"*. Denne författare, Justitierådet, Doktor *K. Olivecrona*, är sedan länge känd, både inom och utom vårt land, som en i sitt yrke framstående skriftställare. Den juridiska vetenskapen har af honom blifvit riktad med flera värdefulla arbeten, grundade på mångsidiga studier och trägna forskningar. Uti nämnda skrift berör han en fråga, omätlig i djup och vidd, vare sig sedd från rent kristlig synpunkt, eller med hänsyn till samhällets säkerhet och trefnad. Det viktiga ämnet, författarens behandling deraf, hans tankegång och åsikter, ligga så nära intill, om ej direkt inom, denna tidskrifts område, att en kort redogörelse för desamma måste räknas till en af tidskriftens uppgifter. Tillåter man sig derefter, att af den sakrika skriften lägga ett och annat i det profana omdömet vågskål, vågar man se någon enda sak från en synpunkt i viss mån skiljaktig från den högt aktade författarens, så är ju derigenom ingenting förloradt, enär pröfning endast är vinst för det rätta och goda. Och långt ifrån att med en anmälan vilja ersätta sjelfva boken, är här meningen att tillvinna det värdefulla arbetet en välförtjent uppmärksamhet, att mana till bokens läsning i dess helhet, på det intresset må tändas för den samhällsviktiga frågan.

Doktor *Olivecronas* vidtomfattande utredning, de fakta han anför till stöd för sina slutledningar, samt de många reformer han föreslår, kunna här, som nyss blifvit sagdt, endast i ett kort

sammandrag återgifvas. Författaren börjar med det erkännande, att 1864 års strafflag, likasom den kongl. förordningen af den 21:sta December 1857, och åtskilliga andra författningar rörande straffarbete och fängelsestraff, äro ojäfaktiga bevis på ett framåtskridande i grundprinciperna för rättvisa och mensklighet. Äfven vitsordar han nyttan af de reformer som blifvit gjorda inom fängelserna. Ransaknings- och straffängelserna ega nu 2 201 ljusa och 97 mörka celler, och dessutom finnas celler i åtskilliga härads- och stadshäkten. Härigenom kunna ransakningsfångar, äfvensom fångar ådömda straff för kortare tid, hållas afskilda från andra förbrytare. Men oaktadt dessa och andra framsteg återstår mycket att göra. De vidtagna lag- och fängelseförbättringarna hafva icke varit tillfyllestgörande, för att frambringa de goda frukter man förväntat. Det är en lika befogad som allmän klagan, säger författaren, att fängelsestraffet icke medför åsyftad moralisk förbättring, och ej heller verkar tillräckligt afskräckande från att begå brott. De många i brott återfallna bära vittne härom, och ådagalägga, att till detta missförhållande måste finnas orsaker, hvilka böra uppsökas och så vidt möjligt är undanröddjas. För sin del vill författaren icke låta dåra sig af några vilseledande förespeglningar, utan föredrar att med öppen blick betrakta verkligheten sådan den faktiskt framträder, och deraf hemta lärdom.

Med flera tabeller, grundade på Fångvårds-Styrelsens embetsberättelser, visar han huru sorgligt stort antalet under sednare åren varit af dem, som återfallit i samma slags brott för hvilket de redan varit straffade. Med dessa fakta för ögonen frågar han: hvarest finna orsakerna till dessa återfall? huru skola de afhjelpas?

I sitt svar härpå börjar han med den erinran, att återfallen i brott ytterst måste hafva samma orsaker som det första af-fallet näml. bristande moralisk kraft samt verklig nöd. Följaktligen böra botemedlen i första hand sökas i en mera vårdad uppfostran af det uppväxande släktet, samt i åtgärder som förbättra arbetsklassens ekonomiska ställning.

Men utom dessa mera allmänna förhållanden, ser författaren särskilda, af staten mera direkt beroende orsaker; dessa äro:

1:o att staten gör allt för litet till brottslingens förbättring under den tid han undergår sitt straff;

2:o att sedan fången utstått straffet, underlättas icke, utan tvärtom försvåras för honom möjligheten att återgå till en loflig och nyttig näring;

3:o att unga förbrytare undergå likartad bestraffning med äldre, i stället att underkastas straffbehandling i särskilda förbättringsanstalter, samt

4:o att straffarbetet icke medförer tillräckligt afskräckande verkan.

För att närmare utveckla dessa åsikter anför han, att inom våra straffanstalter är en väsendtlig brist på de moraliska krafter, som äro villkoren för moraliska verkningar. Fängseldisciplinen och det på bestämda timmar anbefallda arbetet kunna hos fångarna inplanta en viss vana vid ordning och flit, men sällan något mer. För viljans renande och förädlande är det ej nog med fängelsemurar, straffarbete, fångkost och fångkläder. Skall brottslingens sinne och hjerta förbättras måste moraliska medel användas, och dessa tillämpas kärleksfullt. Men hvad gör staten, frågar författaren, för att hos fången åstadkomma en sedlig förbättring? Jo, svarar han, vid hvarje fängelse håller staten en predikant, men i allmänhet så illa eller otillräckligt aflönad, att ingen kan fordra att dessa fångpredikanter skola egna sin tid utslutande åt fångarnas själavård. Dessa prestmäns löneförmåner vid straff- och arbetsfängelserna äro ifrån 1 200 rdr årligen till och med 2 000 rdr med boställe, ved och ljus. Författaren anser icke heller *en* fångpredikant vara nog vid de större strafffängelserna. Ensamt den omständigheten, att ända till hundrade fångar hafva gemensamt sofrum, der all kontroll i sedligt hänseende är näst intill omöjlig, erfordrar många och ädla krafter, om fängelsät i stället för att vara en förbättringsanstalt, ej skall blifva ett pandemonium. Det ena med det andra gör, att den moraliska ledningen inom våra fängelser är långt ifrån hvad den borde vara.

En annan orsak till de talrika återfallen ser författaren deri, att staten icke allenast uraktlåter att för en frigifven fånge underlätta möjligheten att årligt förvärfva sitt bröd, utan äfven lägger hinder deremot. Först anmärker författaren att arbetsförtjenst beror på arbetsskicklighet, och att fången icke alltid i fängelset inhemtar den arbetsskicklighet, som för hans framtida bergning vore lämpligast. Bergsprängning och maskinväfnad m. fl. dylika arbeten äro i allmänhet till ingen eller föga nytta för den frigifna fången. Undervisades han deremot i vanlig handslöjd, skulle han bättre blifva istånd att efter utståndet straff förtjena sitt dagliga bröd. Den utgift en dylik undervisning erfordrade, blefve kanske icke obetydlig, men om det för fången derigenom underlättades att efter utståndet straff försörja sig sjelf, blefve återfallen i brott

färre, fångantalet förminskades och besparingar vunnes, som i ekonomiskt hänseende uppvägsde kostnaden för den omsorgsfullare undervisningen — för att icke tala om den moraliska vinsten en dylik reform skulle medföra.

Men icke nog med att staten ej gör tillfyllest för att underlätta möjligheten för den frigifne fången att försörja sig; staten lägger hinder deremot. Härmed åsyftar författaren, hvad han kallar, det grymma lagstadgandet, att för en mängd förbrytelser, den felande dömes till förlust af medborgerligt förtroende. Denna dom gäller för listid eller vissa år, dock aldrig mindre än fem. Under denna tid skall den sålunda bannlyste, enligt lagens ord, såsom vanfrejdad anses. Och härtill kommer förordningar och författningar, som ålägga presterskapet, att då frigifven fånge begär frejdbetyg deri upptaga om han, till följd af domstols utslag, är medborgerligt förtroende förlustig. Genom anbefallandet af dylika prestbetyg, som förklara att egaren skall såsom vanfrejdad anses, har staten dragit försorg om, att den så brännmärkte svårligen kan få ärligt arbete. Bortvisad från dörr till dörr, i följd af det presterliga Urie-brefvet, tvingas han slutligen till valet emellan att stjäla eller svälta. Den vanliga följden häraf blir, att han snart i Fångvårds-Styrelsens tabeller kommer att upptagas ibland återfallna i brott. Staten får återigen kläda och föda en brottsling, hvilken under en visare lagstiftning kunnat blifva en idog arbetare, som ärligen försörjt sig sjelf. Kyrkans tjenare, säger författaren, borde numera vara befriade från all slags brottsmålsregistratur; de kunna bättre använda sina krafter till församlingens tjänst. I stället för att ifrågavarande bestyr nu tillhör det presterliga kallet, föreslår författaren den franska institutionen af så kallade *casiers judiciaires*. Dermed förstås arkiv, inrättade vid vissa domstolar, hvarest anteckningar förvaras öfver alla brottslingar födda inom domsagan. Här kan hvar och en, som så åstundar, erhålla alla nödiga upplysningar om en brottslings förbrytelser, de straff han undergått m. m.

Såsom en tredje orsak till det stora antalet återfall i brott anför författaren det lagstadgandet, att unga förbrytare, i stället för att underkastas särskild straffbehandling, åläggas likartade straff som äldre brottslingar. Nu tillgår det så, att när en yngling fyllt 15 år och begår brott, för hvilket fängelse eller straffarbete är stadgadt, insättes han i cell, eller, om brottet påkallat mer än 2:ne års straffarbete, i gemensamt fängelse med de största bofvar. I sednare fallet befinner sig den ännu oerfarna brotts-

lingen inkastad i en skola till förhärdelse och försämring. När han sedan, efter utståndet straff, återinträder i världen, utan annat förord än ett prestbetyg som säger att han såsom vanfrejdad skall anses — långt ifrån att då finna sig försonad med samhället eller samhället försonadt med honom, finner han deremot allt, både inom och utom sig, likasom sammansvuret att störta honom till återfall i brott. Äfven häraf blir det vanliga slutet fängelse intill dess döden afklipper hans lifstråd. Men icke heller samhället kommer helskinnadt derifrån. Oberäknadt ofta blodiga skråmor på landsbygd och i stad, blir det samhällets sjelfförvärfvade lön, att underhålla en vilseförd, som genom bättre anordningar kunnat försörja sig sjelf.

Den frimodige författaren anför flera dylika hjertgripande exempel. Han upplyser äfven, att år 1868 var antalet straffarbetsfångar under 20 års ålder 523; påföljande året 658; och år 1870 uppgick det till 585 — alltså, hvad *antalet* angår, en aktningsvärd plantskola för blifvande lifstidsfångar.

Med tillfredsställelse meddelar han tillika, att Fångvårds-Styrelsen lär vara betänkt på att anordna *Nya varfvet* utanför Göteborg till straffanstalt uteslutande för unga förbrytare. Författaren anser dock, att det hade varit fördelaktigare om en dylik anstalt blifvit förlagd på landsbyggen fullkomligt afskild från stad och det rörliga lifvet derstädes. Af de många dylika förbättringsanstalter författaren har sig bekant, ger han obetingadt företräde åt de franska åkerbrukskolonierna vid *Val-d'Yèvre* och i *Mettray*, hvilka han anser af oss kunna tagas till efterföljd, särdeles den förstnämnda. Han lemnar öfver densamma en kortfattad redogörelse, dock alltför lång för att här i sin helhet meddelas, och alltför intressant för att sönderstyckas*).

Den fjerde orsaken till återfall, om än mer indirekt, ser författaren deri, att fängelsestraffet icke är tillräckligt afskräckande. Det är att befara, säger han, att emedan staten består fången rikligare och bättre föda än den frie arbetaren i många fall genom eget arbete kan förvärfva sig, straffarbetet icke verkar nog afskräckande från begåendet af brott. Den nuvarande utspisningen innebär öfverflöd. Fången erhåller kött eller fläsk hvarje dag, sammanlagdt $1\frac{1}{2}$ skålpund i veckan. Dessutom erhåller han dagligen 3 ort smör. Man kan således säga, fortfar författaren,

*) En utförlig berättelse om denna anstalt finner läsaren i 11:e årgången af denna tidskrift, sidan 285.

att kosthållet i fängelserna är långt bättre än den föda hvarmed tusentals backstugusittare och dagakarlsfamiljer under största delen af året måste åtnöja sig. En inskränkning i fångkosten anser han vara alldeles nödvändig.

Äfven uti straffarbetets beskaffenhet finner författaren skäl till anmärkning. Han frågar om det kan vara ett lämpligt arbete för fullvuxna personer att t. ex. ihopklistra tändsticksaskar? Är icke detta snarare en sysselsättning för minderåriga barn? Såsom förnt blifvit nämndt, framhåller han vigten af att straffångarne måtte blifva undervisade i handslöjd, på det de, efter utståndet straff, ej af brist på arbetsskicklighet må blifva förhindrade att försörja sig sjelfva.

Han ogillar äfven att $\frac{1}{3}$ af arbetets nettobehållning tilldelas fången såsom ett premium för visad flit. Behållningen af fångarnes arbete tillhör rätteligen staten. Och om i arbetet skall ligga straff, säger han, måste det vara ett yttre tvång dertill, oberoende af fångens fria vilja; men genom delaktighet i arbetsvinsten, arbetar fången under intrycket af fri vilja, hvarigenom arbetets karakter af straff förminskas. Skulle dock staten vilja åtgärda fången afstå någon del af arbetets behållning, så borde deraf blifva en besparingspenning uteslutande afsedd för understöd åt fången då han kommit på fri fot, och borde för detta ändamål öfverlemnas till någon kommunalmyndighet i fångens hemort. Enligt nuvarande fängelsestadga får fången använda en stor del af sin arbetsförtjenst till tobak och bättre kost än den fängelset består; och hvad som sedan återstår vid strafftidens slut öfverlemnas till Konungens Befallningshafvande i det län fången tillhör. Denne sednare myndighet öfverlemnar dock till fången hela den emottagna summan, så snart han anmäler sig på landskansliet. På detta sätt blir visserligen Fångvårds-Styrelsen qvitt de frigifna fångarna, som för utbekommandet af sina pengar lockas att skyndsamt sprida sig åt landsorterna; och Konungens Befallningshafvande, å sin sida, frigör sig också så fort som möjligt från den frigifna fången, genom att till honom genast utbetala allt hvad som återstår af den i fängelset förvärfvade summan. Men besparingspengarna blifva också så fort som möjligt bortslösade, och vanligen på sämsta sätt.

Efter att med allvarliga och oförbehållsamma ord hafva framhållit de särskilda orsakerna till återfall i brott, angifver författaren de botemedel som, åtminstone i väsendtlig mån, skulle afhjelpa detta onda. Dessa botemedel äro i korthet följande:

1:o att förmildringar vidtoges i sjelfva strafflagen;

2:o att vid fängelserna anställdes lärare, lifvade af menniskokärlek, hvilka genom daglig sammanvaro med fångarna förädlade deras vilja och ledde dem till en sann moralisk sinnesförändring;

3:o att sedan brottslingen utstått sitt straff han icke handlost utkastades i verlden, utan i stället för viss tid ställdes under speciel tillsyn och vård, samt

4:o att staten antingen sjelf underhölle eller understödde privata förbättringsanstalter, hvarest unga brottslingar, ännu ej uppnådda 20 år, underkastades en efter deras ungdom lämpad straffbehandling.

Författaren tillägger vidare, att det nu är hög tid att ett nytt steg tages i fortsättning med de förbättringar i fängelseväsendet, som börjades då cellfängelserna inrättades. Reformerna få icke stanna. Det är ej nog att ega utmärkta fängelsebyggnader; man måste äfven tillse att fångarnas behandling är ändamålsenlig. De talrika återfallen i brott innebära en ständig påminnelse, att icke allt måtte vara såsom sig borde. Författaren hemställer om icke skäl vore att taga i allvarligt öfvervägande, i fråga om straffarbete för bestämd tid af 2 till 10 år, huruvida ej försök kunde göras med så kalladt progressivt fängelsestraff, i likhet med det irländska systemet. Hufvudkarakteren deri är, att fången får genomgå straffarbetet i flera särskilda afdelningar, dervid honom lemnas större förmåner och utvidgad frihet, allt efter som han genom förbättrad uppförande gör sig förtjent deraf.

Med mera bestämdhet påyrkar författaren en genomgripande reform af våra gemensamhetsfängelser, och att densamma utan dröjsmål sättes i verk. Det synes som om dessa fängelser, i deras nuvarande skick, vore snarare utkläckningsanstalter för nya brott, än asylor för ånger och bättring. Den första och oeftergifligaste förändringen skulle här vara, att nattceller anordnades, på det fångarnas samqväm om nätterna förhindrades och de åtminstone denna tid på dygnet från hvarandra afskiljdes.

Slutligen yttrar författaren varma och behjertansvärda ord om i hvad mån den enskilde medborgaren bör vara staten behjelpig, till förekommande af de nu talrika återfallen i brott. Under sjelfva strafftiden bör det vara statens ensak att handhafva vården öfver fångarna; men när fängelsets portar öppnas och fången återfått sin frihet, kan och bör den enskildes verk-

samhet vidtaga. Menniskokärleken har här ett stort fält öppet för sig. Förskjuten af sina anhöriga, inför allmänheten stämplad med vanfrejd, urstånd att få arbete för att sig ärligen försörja, utan moraliskt stöd eller materiel hjälp, står här den frigifna fången i valet emellan bitter nöd eller förnyade brott. Den enskilde kan då uträtta mycket; förenade krafter förmå dock ännu mer. Författaren föreslår derföre, att i hvarje residensstad bildas föreningar af ädelsinnade män och qvinnor, med uppgift att anskaffa stadig tjenst, arbete eller understöd åt frigifna fångar. Dessa föreningar borde arbeta med nödigt samband, efter en gemensam plan, och i viss mån under ledning af en centralafdelning, som kauske lämpligast kunde organiseras i hufvudstaden. Med en liflig önskan, att detta förslag med det snaraste måtte förverkligas, avslutar författaren sin värdefulla och högst intressanta skrift.

I enlighet med hvad i början antyddes har denna anmälan gifvit endast en kort sammanfattning af D:r *Olivecronas* sakrika arbete, hvilket från sida till sida bör genomläsas. Särskildt förordas de förträffliga afhandlingarna om "*Tillsyn öfver frigifna fångar*", och "*Förbättringsanstalter för unga brottslingar*." De der uttalade uppmaningar äro så klara och bindande, att de blott behöfva blifva kända för att frambringa välsignelserika frukter. Ej mindre behjertansvärda äro författarens ord om behovet af verk sammare moraliska krafter inom våra straffängelser, än de som nu stå dem till buds. Mörk och nedslående är den tafsla han här upprullar, ej minst det parti deraf, som visar oss fångpredikanterna urstånd, att egna sig uteslutande åt fångarnes självård. Orsaken härtill skulle vara otillfredsställande löneförmåner. Här är sålunda, för visso, icke allt såsom det borde vara. Löneförmånerna äro dock icke så obetydliga, åtminstone ej vid straffängelserna, hvilka äro de viktigaste, om man jemför dem med hvad andra statens tjenstemän erhålla. Fångpredikantsbefattningen är ju för öfrigt endast ett trappsteg till indrägtigare platser, och icke någon slutpunkt på befördringsbanan. Det synes derjemte, som skulle den af sina pligter genomträngda prestmannen, inom fångelset ega ett arbetsfält, hvars frukter borde mångfaldigt ersätta honom, hvad han i materielt hänseende nödgades försaka. Utan en sådan uppfattning blefve äfven den minsta lön för stor. Måhända är det dock icke ensamt löneförmånernas otillräcklighet, utan fastmer lokala förhållanden inom fångelserna, som göra "att man af fångpredikanterna icke kan fordra

att de skola egna alla dagar af sin tid uteslutande åt själavården och fångarnes undervisning."

Emedlertid kan man nu hoppas, sedan den sorgliga verkligheten blifvit lagd i dagen, att de moraliska elementerna blifva bättre representerade inom våra fängelser än hvad för närvarande är fallet. Såväl strafflag som fångvård hafva förfelat sin högsta uppgift om de ej frambringa moraliska verkningar. Numera anses brottslingen för hvad han i verkligheten är, näml. en moraliskt sjuk, med samhällsstörande anlag och begär, hvilka lika ofta äro ärfda som sjelfförvärfvade. Det är ju också sednare årtiondens erfarenhet, att de dåliga böjelserna, missaktningen för sig sjelf och andra, trotset, lättjan och okunnigheten, skola ej blott straffas utan äfven botas, och att medlen dertill äro religiös väckelse, moralisk ledning och allmän upplysning, samt tvång och någon frihet i den mån fången deraf gör sig förtjent. "För att bringa till lif den *sedliga motståndskraft* emot det onda, hvilken skaparen nedlagt i hvarje människas bröst, kräfvdes något mera än fångelsemurar, arbete, fångkost och fångkläder", säger författaren; "det är *viljan*, som behöfver renas, stärkas, förädlas."

Är denna uppfattning riktig, hvilket ingen lär vilja bestrida, så är också den fängelseanstalt, der fången endast medelst yttre tvång kan förmås till arbete, ej en förbättrings- utan en förnedringsanstalt. Är fången deremot väckt till frivilligt arbete; har arbetstvånget öfvergått till arbetshåg, så är han med det samma framförd ett steg ifrån djuret till människan, han har inträdt på den väg som leder till redbarhet och sjelfförsörjningsförmåga, och fångelset har vunnit en moralisk seger. Åtminstone hos den profane kan det derföre icke väcka ogillande, att våra fångar arbeta "under iutrycket af fri vilja"; tvärtom hälsas detta förhållande såsom en glädjande liten solglimt i den tunga medeltidsdimma, som i viss mån ännu hänger öfver våra fängelser.

Deremot måste man obetingadt deri instämma med författaren, att det icke är öfverensstämmande med den ordning och det allvar, som inom fångelset bör råda, att fångarna för sin arbetsförtjenst få förse sig med tobak och bättre kost än den fångelset består. Af flerehanda orsaker kunna icke alla fångar komma i lika åtnjutande af denna förmån, hvarför detta marketenteri bryter likställigheten inom fångelset, hvilken bör omfatta såväl födan, som beklädnaden, sofrummen och arbetstimmarne m. m.

Men för att icke ett förbud mot dessa uppköp skulle blifva en drakonisk föreskrift, bör fångkosten vara fullt tillräcklig. Huru-

vida den nu så är må här lemnas oafgjordt; något öfverflöd innebär den dock icke, hvarföre gagnet af fångkostens reduktion måste betvivlas. Backstugusittarens dagliga spis kan svårligen vara den rätta måttstock, hvarefter fångarnas bespisning bör bestämmas. Vore strafflag och straffängelse afsedda uteslutande för den lägre arbetsklassen, funnes det måhända *något* skäl för en dylik åsigt; men öfriga samhällsklasser, till och med så kalladt "bättre folk", kunna ju nås af lagens arm, och böra derföre icke glömmas i beräkningen. Dessutom: äfven om man nedginge utför samhällets trappsteg för att söka en spisordning, som ej vore rikligare än den frie arbetarens, hvar skulle man stanna? Icke kunde man gå till det lägsta, ty då blefve fångens föda knappast nog att hålla kropp och själ tillsammans. Uti Slättåkra socken i Halmstads fögderi skedde för några år sedan utmätning hos en torpare. Skulden var 20 rdr. När förrättningen anlände hade det redan mörknat i den lilla stugan, hvarföre ljus begärdes. Den fattiga hustrun hade 3:ne små barn, men icke ett ljus. Hon sökte dock reda på några taljbitar, dem hon smälte på ett stenfat och der- efter hällde i en kopp med en veke. Under det förrättningsmannen vid denna lampa antecknade det usla bohaget, såg han huru de halfnakna barnen uppslickade den talj som stannat på stenfatet. Någon annan föda fanns icke i stugan. Skulle denne *frie arbetares* bord tagas som norm? Men hvarföre icke då gå ännu längre? Det är ej ett ovanligt förhållande att den frie arbetaren äfven saknar medicin när han är sjuk; har otillräcklig beklädnad på sin kropp och ingen värme i sitt rum; icke heller linne att ömsa vid veckans slut. Hvarför skulle endast födan och icke äfven dessa sednare faktorer intagas vid beräkningen af fångarnas underhåll och vård? En rationellare måttstock måste sökas!

Lika ohållbar ståndpunkt intar man om man yrkar att fångkosten bör nedsättas, på det fängelsestraffet må blifva afskräckande. Kunna högre syften åsidosättas vid bestämmandet af fångarnas föda, för att göra spisordningen till ett skräckmedel, hvarföre icke då återinföra äfven käpp och ris, bojor och stock? Nog väckes derigenom afsky och skräck, men också vildjurets lynne och lidelser. En klok styrelse kan och bör begagna äfven födan, såsom ett uppfostringsmedel. Fångens kropps- och sinnesförbättring böra vara hufvudfaktorerna äfven vid spisordningens uppgörande. Såväl brist som öfverflöd böra dervid undvikas. Det låter visst mycket, att fångarna erhålla fläsk eller kött hvarje dag; men vid närmare granskning torde kosten befinnes allt annat än riklig. Den *quantitet*

söfvel spisordningen bestämmer afser icke benfritt kött och fläsk, utan sådant det tages ur tunnan. Så t. ex. försvinna vid soppkokningen de 5 ort fläsk, som hvarje måndag och torsdag bestås, och kunna ej i synlig mätto utportioneras; och af de 40 ort kött, som de öfriga dagarna utdelas, återstå efter kokning och benrensning vanligen ej mer än 16 eller 17 ort. Straffarbetsfångarna arbeta dock 12 timmar dagligen. I gemensamhetsfängelset hafva de 1 skålp. 75 ort bröd per dag; i cell med arbete 1 skålp. 38 ort; i cell utan arbete endast 1 skålp. Arbetet börjar klockan 6 om morgonen, men första målet är middagen, som utdelas klockan 12; frukost bestås icke. Sedan arbetet slutat klockan 7 på aftonen, erhålles qvällsvard, af gröt, utan mjölk, och 3 ort smör. Öfverflödet är svårt att finna.

Som sagdt är, skall fängelset blifva icke blott en straffanstalt utan ock en förbättringsanstalt, bör fångkosten afses för ett högre mål än att vara ett skräckmedel. Om den fånge, som i fängelset ingår enerverad och förslappad, hvilket ofta är fallet, skall kunna blifva en bättre människa, och efter utståndet straff kunna försörja sig sjelf, bör han från fängelset utgå stärkt såväl till kropp som själ. En sund och frisk kropp är ej blott vilkoret för arbetskraft, utan innebär ock en sannolikhet för andlig styrka att motstå frestelserna till återfall. Så förödmjukande det än må kännas, lär det dock vara en sanning, att människans moraliska krafter, hennes förmåga att inse det rätta och bekämpa det onda, stå i ett visst beroende af en efter naturens kraf sund och tillräcklig föda.

Denna uppsats kan ej bättre afslutas än med ett utdrag ur en vetenskaplig afhandling, om orsaken till den fattigaste Londonbefolkningens låga ståndpunkt i sedligt och fysiskt hänseende. Det är en skildring, som visar hvad rôle äfven födan spelar med hänsyn till människans andliga ståndpunkt, samt hurusom sinnets emottaglighet för religionens och sedolärans sanningar förslappas i den mån den fysiska organismen blifvit af brist på kraftig näring hämmad i sin utveckling. Den engelska författaren yttrar:

”Huru folk af denna samhällsklass bära sig åt, för att hålla lifvet uppe, och hvad slags lif de föra, är sällan känt af de författare som söka att skildra dem. De äro vanligen arbetsamma emedan de alltid hafva nöden för ögonen. Det är icke endast fruktan för bekymmer och svårigheter, som drifver dem att stiga tidigt upp och lägga sig utmattade af ansträngning, utan fruktan, ja vissheten att nödgas svälta om de ej arbeta. De bättre utaf

dem arbeta därför outtröttligt tills grafven bjuder dem sin hvila; då — men också först då — är deras beting fullgjordt. De sämre deremot, allt för otåliga att kunna bära ett dylikt öde, eller frestade utöfver förmåga, vika af från arbetsamhetens väg på sysslolöshetens och bränvinets, utsväfningarnes och förströelsernas afvägar, öfva sig i tjufnad och andra ginvägar till penningen och dö på *sitt* sätt. Det är mycket lätt att hålla tal om dylika ting, och det är mycket dygdigt att fördöma dem; men Gud allena kan döma dem rättvist. Om människan vill göra det, måste hon tänka sig såsom lefvande verkligheter ett uselt hem, med hungriga barn och hyran obetald, knapp och dålig föda, samt eländig beklädnad, som ger föga skydd mot solens hetta och vinterns bitande köld. Hon måste föreställa sig hur hon sjelf skulle vara till mods under försakelse af alla livvets behag och njutningar, under fullständig frånvaro af all trefnad, all förströelse för kropp och själ. Hvem finnes väl som under lyckligare omständigheter är i stånd att förutse eller ens föreställa sig de fysiologiska resultaten af hela denna sammansvärjning af elände och försakelse? Ofullkomlig matsmältning och nutrition, blodets förtunning och häraf följande försämring af kroppens väfnader, nedsättning af verksamheten i den grå och hvita substansen i hjernan, medförande inskränkning i tillflödet af nerfkraft till alla organismens delar, ej blott till dem som utföra de fysiska för rättningarna utan ock till dem, hvilkas fullkomligt normala tillstånd är af väsendtlig vikt i och för utöfvandet af de andliga och moraliska förmögenheterna — allt detta är verkningar som man utan osannolikhet kan antaga böra uppstå af nämnda orsaker. Men nu fortfara samma orsaker att verka i en lång kedja, slägte efter slägte, öfverflyttade från led till led, och deras verkningar hopas och stegras mångfaldigt, tills de så förtryckt den menskliga varelsens allmänna utveckling, att vi kunna i den barfotade gatpojken anlete läsa hans olycksbringande arf, och i den fullvuxna mannens eller qvinnans drag och gestalt, i deras tal och rörelser spåra deras fysiks bedröfliga historia. Och måhända kunna vi der läsa ännu något mera inristadt — motsvarigheten mellan deras fel, laster eller brott, och det systematiska utarmandet, om man så får kalla det, af deras högre organer. Vi anmärka otympligheten i gestalt och åtbörder, ansigtets pussiga blekhet eller rödbrusighet samt röstens och språkets skroflighet, och vi känna instinktmessigt, att dessa spår af en förnedrad typ näppeligen kunna undgå att åtföljas af ett motsvarande moraliskt armod.

Den totala frånvaron af bättre vetande har så förslappat deras sinnen, att de icke ens hemta någon kunskap af yttre föremål; och deras naturliga begrepp om ett högre väsende äro underlägsna den stackars indianens, som ser Gud i molnen eller hör honom i stormen. Det ligger någonting oförnuftigt i att vänta att sedliga krafter och kristliga dygder skola blomstra i en så oberedd jordmån. Läkare och tänkande personer, som egna sig åt de sociala vetenskaperna, eller åt vetenskapen om hur lifvet bör levas, för att vara värdigt en så högt begåfvad varelse som människan, äro väl bekanta med dessa pinsamma fakta, och betrakta dem som föremål för allvarligt begrundande". (Medical Times & Gazette för år 1858, pag. 57.)

Så långt den engelska författaren.

I ett par enstaka fall hafva nu i denna anmälan åsigter uttalats, hvilka till någon del skilja sig från Justitierådet, Doktor *Olivecronas*. Om än i och för sig betydelselösa, böra dock dessa anmärkningar kunna bidraga till intresset för den stora frågan, och torde i så fall ej vara utan allt gagn; men äfven här är förtjensten Doktor *Olivecronas*, ty utan hans skrift hade de icke blifvit uttalade. Denna skrift är ett sådant upprop, som icke kan lemnas obeaktadt. Helt visst skall också dess aktade författare, vid hvarje framtida reform i vår strafflag och vårt fängelseväsende, återopas såsom en ledande auktoritet.

30. Från Paris.

(I Juli 1872.)

Partierna. Gambetta och Thiers. Vive le roi! vive moi! Striden inom protestantiska kyrkan. Konst och teater. Qvinnorna, välgörenheten och moderna.

Partiernas kamp fortfar i Frankrike: den fruktansvärda karusell, som nu ett år svängdt rundt, är fortfarande i rörelse; hvar på hvarf går det; den ena svingar en hvit fana, den andra en trefärgad, den tredje en röd, och öfver dem alla breder örnen sina vingar. Lugn finnes här mindre än någonsin; men så länge Thiers lefver hoppas den stora massan af det franska folket att få behålla yttre lugn, åtminstone så länge att man får betala sina milliarder och lösa ut fienden ur landet. Men sedan? Thiers är snart 75 år. Hvar och en vet att man blott är vid tredje akten af tragedien, och denna skall, likasom antikens, hafva fem.

Den gamle herrn är dock ännu i besittning af en utomordentlig arbetskraft. Han skrifer alla dokumenter och depescher sjelf, från den första till den sista, och vill aldrig höra talas om att diktera. Han kan sitta vid skrifbordet hela timmar utan att röra sig. Hvad som mest förvånar är dock den ringa tid han behöfver till sömn. "Att sofva är en oförlätlig tidspillan"! säger han leende. Det är också företrädesvis natten han använder till arbete. Från kl. $\frac{1}{2}$ 11 till kl. 1 på natten arbetar han oafbrutet, och är regelmessigt uppe igen kl. 6.

Många harmas öfver att Thiers icke afslagit den million, staten gifvit honom till att åter uppbygga sitt hus, som kommunen ref ned. Han är rik, tycker man, han har ingen dynasti att sörja för, och han vet bäst till hvilken grad Frankrike är i behof af sina millioner. Att han mottog detta anbud bevisar, säger man, den ofta upprepade satsen att Thiers "har för mycken esprit för att vara stor".

Gambetta anses kallad att bli Thiers efterföljare, och har därför på spe fått namn af "republikens Dauphin". Att den snillrike unge tribunen, som är mera förgudad och mera hatad än någon annan lefvande man i Frankrike, ännu skall komma att spela en roll i sitt lands historia synes afgjordt; men om den skall blifva lyckobringande eller fruktansvärd beror af vilkendera som är starkast, han eller revolutionen. Har han under sin nuvarande beredelse tid lärt den vanskligaste konst af alla, den att beherrska sitt sjudande blod, och har det stora och höga, som påtagligen dväljes inom honom, segrat öfver demnerna, som under hela ungdomen varit hans allherrs-kare, då skall han ännu en tid kunna hålla den moderata republiken uppe. Men den dag torde komma då han skall förfäras öfver sitt eget barn, revolutionen, då han skall se den fruktbringande floden stiga och förvandlas till förhärjande öfversvämning. När då kaos ånyo inträdt, skall folket falla på knä för hvem helst, som förmår beskydda det mot förödaren.

Skall det blifva en konung! Monarkisterna äro icke eniga om hvilken, och skola dessutom ej våga lifvet för att få en kung. Förr hette det i Frankrike: "*Vive le Roi*"! Nu heter det: "*vive moi*"!

Snarare än en kung torde det bli en kejsare; ty i trots af allt hvad som föregått, finnas dock i detta ögonblick blott tvänne mäktiga partier i Frankrike, republiken och kejsardömet.

Inom de högre kretsarne i Paris höjer man blott på axlarne; ingen tror sig kunna se längre än en månad framåt. Tröttheten är den allmännaste känslan: *skedde blott något oväntadt* skulle man finna sig deruti.

Till och med inom vår protestantiska kyrka, der man väl eljest borde kunna hoppas på frid, råder för ögonblicket den bittraste strid. *) De franska protestanterna, som under tvänne sekler varit förnekade att sjelfva handhafva styrelsen af sina angelägenheter, hafva under denna långa tidrymd blifvit oeniga om vår religions hufvudpunkter. Några prester predika evangelium rent, andra hafva skapat sig en ny Kristus, en religion till husbehof, hvari allt öfvernaturligt är förkastadt. Den ena söndagen kunde man få höra att det blott finnes *en* väg till saligheten: *Kristus*; den andra söndagen förkunnades från samma predikstol att Gud åtnöjer sig med en s. k. ren vandel. Denna förvirring, som en ädel affiden (Adolphe Monod) kallat "*un désordre mortel*", måste upphöra. De franska protestanterna hafva ändtligen vunnit hvad de så länge eftersträfvat, inrättandet af egna synoder för att ordna sina angelägenheter och fastställa sina lagar.

Den första synoden öppnades d. 6:te Juni, och det visade sig snart att det ligger en större klyfta mellan protestanterna inbördes, än mellan protestanter och katoliker, hvilka hafva gemensamt tron på en gudomlig Kristus. Synoden är delad i tvänne grupper: *de ortodoxe* eller högern, och *rationalisterna*. På de förstnämndas sida befinna sig alla gamla, med den älskvärde Guizot i spetsen, som vid sina åttiofyra år var mera imponerande än på spetsen af sin makt, då han vid den första sammankomsten kraftigt trädde upp för den tro, som gjort de gamle Hugenotterna så starka. I den långa svarta rocken och det silfverhvita håret stod han sjelf som en gripande uppenbarelse från förgångna tider. På venstra sidan är allt hvad ungt, snillrikt och entusiastiskt, som finnes i församlingen. Dessa tvänne partier förde nu en hel månad den mest förbittrade strid. De gamle *kunna* icke gifva efter och de unga *vilja* det icke. "Hvad rå vi för", utropa de sednare, "att I ären förstenade i gamla traditioner? Skola vi blifva lidande därför att vi hafva ett högre ideal än fädrens föråldrade tro. Vi äro det nya stycket på det gamla klädet, det nya vinet i de gamla flaskorna. Allt hvad

*) Ehuru ej i *alla* punkter delandé förf:ns uppfattning af denna strid, anser Red:n sig dock böra meddela den målande skildringen deraf oförändrad

tiden eger af ungdom och andelig makt följer oss. Några år blott — och I skolen hafva skapat en öken omkring er”!

Vackra och rörande tal hafva hållits; qvinnornas tårar ha strömmat; men de gamle troskämparne kunna icke låta sig rubbas af ord, och då de ega några rösters öfvervigt i församlingen hafva de lyckats genomdrifva, att intet annat får läras inom den protestantiska kyrkan, än:

1. Bibelns auktoritet i trossaker;

2. Kristus, Guds son, död för våra synder, uppstånden för vår rättfärdiggörelse, hvilket är substansen af den apostoliska tron.

Det låter sällsamt när man säger, att det voterats om *huruvida Kristus är Gud eller icke*. Det var väl icke heller så, ehuru det såg så ut, och ehuru det ofta nog under dessa dagar varit sagdt af katolikerna. Hvad man egentligen voterade om, var om man skulle hafva en samfäld trosbekännelse eller icke, om det protestantiska Frankrike skulle fortfarande förblifva ett Babels torn af trosförvirring, en skola för sofister, eller åter blifva hvad det aldrig bordt upphöra att vara: en enig kyrka.

Ehuru den första dagen stor glädje rådde bland alla troende protestanter öfver den gamla lärans seger, hafva de sednare mötena visat att dess seger inom synoden näppeligen kommer att medföra seger inom kyrkan. De teologiska professorerna anföra den grupp, som kallar sig den liberala; desse, begåfvade unge män vilja icke låta binda sig, utan ropa: ”Vi gå tvärt igenom era lagar, som vore de spindelväf”! Allt hvad som är vunnet är, att man hädanefter icke i samma kyrka kan predika ömsom den gamla och ömsom den nya tron; hvardera måste nu hafva sin kyrka, och följderna var att de franska protestanterna delade sig i två särskilda samfund eller grupper, och detta är hvad de ortodoxa velat. Hvad var också här naturligare än att gå hvar sin väg, likasom Abraham och Loth, då deras herdar icke längre drogo ens? Men nej! detta ville de liberala absolut icke, ty den protestantiska kyrkobudgeten måste då också delas, och dervid fruktade de att komma till korta, eftersom de äro de minst talrika. ”I viljen bo tryggt i ett hus, betalad af staten”, ropa de, ”och kasta ut edra bröder. Jacob kastar ut Esau ur fäderneshuset”! Förgäfves erbjuda sig de ortodoxa att bringa dem de största offer; splittringen inom kyrkan besväras dem icke alls. Under stridens hetta fällas ord, som ohjelpigt vidga svalget, men de liberala klänga sig fast. ”Hvarför icke lefva i fred tillsammans”, ropa de, ”utan att bekymra sig om hvarandras

tro? Hvad vi mest tvista om är ju uppståndelsen — alltså en död kropp”!

Så står i dag de franska protestanternas sak. Längre vägrade man deras kyrka rättighet att vara till. Intet underläts som kunde bidra att förtrycka henne; men hon lefde dock i själarnes djup, i fångelser, på galgen, — gick genom död till seger. Nu lefver hon i dagens fulla ljus, och den Herre, som tillåtit detta, kan också i sin tid föra allt till en god utgång och åter skapa den enighet, som nu är bruten.

Den årliga konstutställningen i Paris slöts den sista Juni. Man gör i Frankrike revolution, för att allt skall bli nytt, och efter en liten tid finner man att det är endast formerna som äro nya, under det lifvet är det gamla vanliga. Så ock med konstakademien. Nu som förr utdelas medaljer; hela skilnaden är att antalet numera är begränsadt. Om det förr i världen vid en exposition visade sig att man hade femtio snillen, nå väl! så utdelade man femtio belöningar; var der blott ett, så belönades detta och de andra lemnades i sitt värde. Nu har det blifvit beslutadt att jemt femtio medaljer skola utdelas, och utdelas måste de antingen de äro förtjenta eller ej. Häröfver knotas högljudt. Icke ens vid kreatursutställningar har man någonsin förut bestämdt antalet belöningar. Jules Simons tal var grannt och ståtligt, ett idealets förherrligande, som straxt derefter fick sin "démenti" genom äretecknets utdelande till en medelmåtta. Marskalk Vaillant talade i hög ton om Michael Angelo och Rafael, och för att visa sin kärlek till det stora i konsten prisbelönade han den inspirerade auktorn — till en gammal kastrull, omgifven af morötter och lök.

Konstutställningen sättes vanligen i förbindelse med en blomsterutställning. På ett par dagar framtröllas en förtjusande trädgård med höga träd och sammetsmjuka gräsmattor; ja till och med små plaskande källor springa upp ur sanden, omgifna af en yster flock af klängväxter och vattenplantor. Mellan blomstren stod nu skulptursamlingen, framvisande såsom alltid många vackra bilder, utan att dock lemna något varaktigt intryck. Men hvilket arbete och hvilken karakter fordras det ej också för att bli en bildhuggare, om än blott af andra eller tredje rang! hvilken väg att tillryggalägga innan modellen af ler förvandlas till statyen af marmor! Konstnärerna kalla den också "*korsets väg*". Bildhuggaren förbannar sin ställning men tillbeder sin konst. Men intet på jorden vinnes utan betalning, och snillet betalar dyrast. Allt

hvad som fått skaparförmåga lider. Bildhuggarens öde är att lida och älska sitt lidande.

Icke heller bland taflorna funnos några eviga mästerverk. Ett porträtt af en svensk konstnär var bland det mest tilldragande; måladt med dristig hand förtäljde det unga andrika anletet, med den klara, djupa blicken, om norden och lifvet der. En aquarell af Baronessan Rotschild, "Oignons du midi", väckte uppseende i följd af konstnärinnans ställning och hennes goda studier. "Sensationstaflan" på utställningen var af en qvinlig konstnärs hand — Thiers porträtt af M:lle Jacquemard. Intet i dessa drag talar om den stora roll Thiers har spelat. Det finnes ingenting militäriskt i gestalten af denne man, som skildrat så många slag. Det är en liten, simpel borgare, som icke ens har en orden på bröstet, icke det minsta band i knapphållet. Dräkten, en brun rock med sammetskrage, har icke ringaste anspråk på elegans; blicken är helt inåtvänd och åskådaren söker fåfängt att möta den. Louis Philippe lät alltid porträtteras sig i sittande ställning; hans minister är tagen stående, färdig till handling; handen är stödd icke på värja eller trofé, utan på trenne böcker; den ena är Tacitus, den andra Vauban, den tredjes titel är ej synlig. Är det lagboken? är det Macchiavelli? är det Evangelium? Framtidens handlingar skola måhända säga oss det.

De stackars fransyskorna! Huru svårt gör man det icke för dem att bli goda! *La subscription des femmes de France*, som verkligen var deras hjertas barn, fick en bedröflig ändalyckt. Männen ville icke veta af den, och dock var en god början gjord. 20 millioner hade man i reda penningar och 60 voro subskriberade vilkorligt. De reda penningarne behöll staten, men det öfriga får återtagas. I Frankrike går det långsamt med öppnandet af nya förvärfskällor för qvinnan. Endast jernbanorna hafva varit ädelmodiga. För kort tid sedan funnos i deras tjänst blott ett par tusen qvinnor; nu äro der öfver 10 000 (?) anställda. Man anser dem pålitligare och åtnöjande sig med lägre afföning än männen. Bedröfligast lottade äro måhända lärarinnorna. De använda sin ungdom på att vinna ett diplom, hvilket oftast blir ett diplom på att svälta. Nyligen lästes i en tidning ett bref från en lärarinna, som anropade en släkting att skaffa henne plats som domestik, emedan hennes lön som lärarinna i en folkskola uti en kommun om 500 själar, icke uppgick till mer än 11½ sous dagligen, och hon var nära att förgås af brist.

Det har i dessa dagar ställts en ny fordran på den franska qvinnan, men den är af en sådan art att blott stora själar kunna lyssna till den. De deporterade hafva ankommit till sina förvisningsorter. De reste allena, uppfyllda af bittra tankar. Skola de förblifva allena med de bittra tankarne? allena med förtviflan? Protestantiska prester hafva uppkastat dessa spörsmål och hemställt om ej några unga, oafhångiga män, skulle vilja bringa fred till de fredlöse, dela deras sorger och hjälpa dem att taga landsförvisningens jord i besittning. Flera hafva anmält sig till denna stora missionsgerning, men, säga de, "utan qvinnans milda, tröstande hjälp, förmå vi intet"! Skola der nu finnas kristna qvinnor, villiga att gå med dem?

I stora verlden vilja qvinnorna gerna vara med om att göra godt; men för att få det i gång, måste de vid sina välgörande ändamål foga något roande. På ett slott, icke långt från Seinen, skall i slutet af Juli månad gifvas en fest efter nytt program: alla gästerna skola bära de drägter, som tillhöra de olika provinser derifrån deras familjer härstamma. Äfven fremlingar äro välkomna i sitt lands drägter. I parken anordnas marknad och lekar af alla slag; derefter spelas komedi och slutligen dansas — allt till förmån för *le sou des chaumières*, afsedd att åter uppföra landtmännens sköflade hyddor.

Slottslifvet hör för öfrigt till det Frankrike "som går". De gamla historiska slotten stå tomma och badorterna äro öfverfyllda. Detta badlif, som är fritt och obesväradt, der man kan ha förtroliga vänner i dag, som efter åtta dagar äro glömda, kunde vara "charmant", om blott damerna ville komma med färre anspråk på att fördunkla hvarandra. Den som kommer med tio nya drägter och ser att hennes älskade väninna har medfört tjugo, skyndar strax att åter packa sina koffertar och draga till en annan marknad.

Moderna äro mer än nånsin öfverlastade; det är "*trianons*" och "*marquises*" i de historiska storblommiga tygen och med kjortlarne uppfästade i festoner. Man kan få se figurer, hvilka se ut som komme de från dårhuset. Och "extravagansen" måste vara oerhördt dyrbar för att kunna fördragas: Genuas sammet, Indiens siden och all verldens finaste spetsar kunna anbringas hur galet som helst utan att förlöjligen; men gödtköps-extravagansen blir ohjelpigt löjeväckande.

Det har vid badorterna blifvit modet att låta håret hänga ned öfver axlarna, De unga som ännu ega hår hafva drifvit

igenom detta, i trots af många protester. Modet är dock icke nytt: På gamla ventianska taflor, som föreställa dogen, förmälande sig med Adria, ser man patriciskor afbildade med det ljusa håret utslaget likt gyllene mantlar kring axlarne och stundom är det så långt att det vid landstigningen måste uppbäras af en page.

Den dyra tiden i Paris icke allenast fortfar utan förökas, ty staten lägger skatt på allt upptänkligt, ända till tjenarne. Detta stegrar naturligtvis den retlighet, som redan råder, eller rättare sagdt aldrig upphört att råda, ända sedan den farliga kolossen afspärrades från världen. Man vet huru lidelsefullt den parisiske borgaren håller på sina pengar. Han gaf dem under kriget, och det var redan mer än att tappa blodet af sig; men nu får han punga ut med dem till alla möjliga offentliga ändamål, utom att han betalar dubbelt allt hvad han förbrukar. Och så skall han ändå vara en paria! Paris skall icke få vara ett säte för parlament och regering! Paris skall vara ett öfvergifvet Venedig, som lever på sina minnen!

Lyckligtvis hafva främlingarne begynt strömma till igen; men dessa få nu umgälla parisarens bekymmer. Staten utsuger värden, värden utsuger gästen — det är icke mer än billigt.

Teatrarna lefva om sommaren på sina gamla stycken, som edra läsare troligen redan känna; ty hvad som roar parisaren har nu en gång för alla fått patent på att roa äfven den öfriga världen. Så gingo Scribes komedier genom alla verldsdelar, och Offenbach har följt honom i spåret. Och likväl är den moderna teaterlitteraturen af allt franskt det som minst förtjenade gå ut ur landet. Den "*décadence*", hvarom hela världen nu talar, ligger mindre hos folket än hos skrifställarne. Den spåras lika djupt i teatern, romanen och tidningspressen, men teatern är farligast ty den verkar starkast. Det är vanskligt att säga om alla dessa författare sjelfva äro så förderfvade, att de icke mera skilja mellan godt och ondt, eller om de ockra på sin tids laster. Den moderna teaterns konung är påtagligen Dumas Fils, en af sin tids snillrikaste och finaste andar, men ett offer för det dåliga sällskapslif han skildrat. Nu är han en rik man, är lyckligt gift och har barn, som han håller af; men han tillbragte sin stormande ungdom i den så kallade *demi monden*, hvars afgud han var. Hans omöjliga försök att förherrliga den fallna qvinnan har icke rentvagit henne, men för alltid smutsat honom. Hans sednaste dram, "Prinsessan George", är det dåligaste han ännu skrifvit och derjemte föga intressant. Det är dertill farligare än

något förf:n hittills skrivit, ty det vänder upp och ned på allt hvad vi i barndomen lärt: Godt är icke mera godt; ondt är icke mera ondt. Det förefaller som skulle man befinna sig i godt sällskap, man är midt uppe i den fina världen, men damerna tala så, att ingen hederlig qvinna kan upprepa deras ord.

Hvilken fördömsedom har då blifvit uttalad öfver detta folk, att så många af dess största förmågor sakna heder, och så många af dess hederliga män sakna förmåga?

31. En röst från Upsala till Sveriges bildade allmänhet.

(Smärre Skrifter af *W. E. Svedelius*. Del. 1. Stockholm 1872.)

I vår nordliga universitetsstad finnes väl knappast ett mer populärt namn än författarens af ofvannämnda arbete; men denna popularitet har dock intill sista tiden varit af en till viss grad lokal beskaffenhet. Visserligen hafva hans beundrande lärjungar, sedan de inträdt på mannaålderns olika vädjobanor och då blifvit spridda öfver hela området af vårt land, äfven spridt kännedomen om Svedelius såsom Upsalas kanske förnämsta, mest älskade talare; visserligen fick man tid efter annan läsa något af dessa beundrade tal införda i tidningar och tidskrifter, liksom några andra stycken införda i Svenska Akademiens Handlingar, men för det stora flertalet af Sveriges bildade allmänhet var och förblef likväl talarens författarpersonlighet en okänd storhet, eller rättare, en storhet, som man blott kände efter hörsagor. Detta var i synnerhet händelsen med den qvinliga delen af denna allmänhet, hvars medlemmar, utan rättighet att någonsin hafva räknat sig som *cives academicæ*, blott kände Upsala och dess utmärktheter genom de beskrifningar, som söner och bröder under sina ferie-tider förde med till hemmet.

Helt annat bör förhållandet blifva, sedan ofvannämnda häfte kommit allmänheten tillhanda. Det är ganska sällan hon får af sina akademiska lärdomsfäder mottaga någon framställning i den enkla, lättfattliga form, som egnar sig för hennes smak. Vi hoppas derfor, att hon skall veta uppskatta detta tillfälle att göra en akademisk bekantskap, så mycket mer, som den härmed erbjudna talar lika mäktigt och varmt till hjertat som klart,

upplysande och öfvertygande till tanken. Svenska allmänheten har knappast fått mottaga en samling tal af sådant värde, sedan den tid, då de samlade skrifterna af Sveriges store män från förra seklet utgåfvos, sedan Tegnér, Geijer och Hvasser ännu efter sin död i förnyade upplagor talade till sin efterverld.

Förf:n yttrar i sin inledning: »en akademisk lärare bör, ifall han icke af omständigheterna derifrån hindras, ej blott ställa sina ord till den akademiska omgifningen utan äfven till Sveriges bildade allmänhet.» Med tillfredsställelse ha vi sett denna viktiga tanke uttalas, och vi betvifla ingalunda, att denna allmänhet skall veta uppskatta värdet af dylika meddelanden. Hon är van att i de flesta fall hemta läskedrycken för sitt vetandes törst från källor, belägna i fjerran främmande länder, liksom hon äfven från utlandet hemtar helsovatten till återställande af sin fysiska sundhet. Laboulaye, Jules Simon, Smiles, Flammarion, Prevost Paradol, E. Naville, Friswell, Paul Janet m. fl. hafva inom vårt fädernesland vunnit talrika beundrare. Med verklig entusiasm läsas deras arbeten, i hvilka vetenskapens resultat enkelt framställas eller afhandlas. Med Laboulaye och Prevost Paradol studerar man statskunskap, med Jules Simon moralfilosofi, af Naville upplyses läsaren om striden mellan teologien och materialismen, med Paul Janet och Friswell diskuteras de sociala frågorna och med Edmond About de ekonomiska. Att dessa författare hos oss vunnit så många läsare bevisar, att de tillfredsställa ett af den bildade allmänheten känt behof, hvilket förhållande också klart ådagalägger, att smaken för bildande, ehuru ej allt för strängt vetenskaplig, läsning är ganska utbredd inom vårt land. Det är därför fosterlandsvännen med dubbel tacksamhet mottager hvarje originalarbete, som värdigt uppfyller ett rum i den inskränkta litteratur af detta slag, som den fåtaliga svenska nationen mäktat erbjuda.

Samlingen af de här utgifna talen sönderfaller i tvänne afdelningar, nämligen de som blifvit hållna med anledning af någon större allmän, ofta nationel högtidlighet t. ex. med anledning af konung Oscar I:s uppstigande på tronen eller af Sveriges och Norges femtio-åriga förening; och de som mer enskildt blifvit riktade till studenterna efter slutade föreläsningar eller vid universitets-fester. Författaren har dock ej vid utgifvandet ordnat dem enligt denna grundsats, utan i stället låtit dem följa på hvarandra enligt tiden för deras uttalande, hvilket jemte bristen på innehålls-förteckning, gör samlingen i början mindre

lätt att komma till rätta med för den, som möjligtvis skulle ömska att blott läsa vissa stycken deraf. Om han derigenom för- amledes att genomgå det hela, så är det så mycket bättre, ty båda afdelningarna ega sitt särskildta intresse. Det bör hos sven- ska allmänheten väcka lika mycken uppmärksamhet att höra hvad en professor i statskunskap vid landets förnämsta högskola har att säga om nationens förflutna, närvarande och tillkommande öden, som att höra de grundsatser och åsigter, med hvilka han intagit och ledt blomman af landets ungdom. Det är i dessa båda hänseenden vi vilja egna samlingen en särskild uppmärk- samhet, och i en Tidskrift för Hemmet anse vi lämpligt att i första rummet vidröra det inflytande, ofvannämnda tal velat utöfva på den studerande ungdomen.

Förf:n har i början af sitt företal vidrört ofvannämnda all- deles särskilda och personliga intresse. Han säger: »Jag anser icke oskäligt att redovisa för det sätt, hvarpå jag plägar adres- sera mig till studenterna, och hvilka de grundsatser och tänke- sätt äro, som jag har velat lägga den ungdom på hjertat, som snart skall taga en andel i Sveriges framtida verk. Ett särskildt intresse torde jag härvid kunna taga i beräkning hos dem ibland allmänheten, som hafva söner, hvilka antingen tillhöra student- kretsen eller snart skola komma dit». Den bevekelsegrund för utgifvandet af sina studenttal, förf:n här anfört, är också en bland bevekelsegrunderna för denna vår anmälan af desamma i Tid- skrift för hemmet. För hvarje deltagande modershjerta, som är i besittning af bildningens välsignelse, bör det blifva en njut- ning och en tröst att läsa dessa varma och hjertliga tal, riktade till hennes unga, oerfarna, kanske öfvermodiga, men dock älskade söner, förmanande, varnande, upplysande och uppmuntrande dem med faderlig välvilja, då hennes blick och stämma ej längre hinna dem. Den genomgående anden i dessa tal har vid flera tillfällen erinrat oss om Hvassers skrifter. Båda dessa förf. ega en moralisk höghet i sina åsigter, som skänker dem förmågan att framhålla den rätta idéalbilden af mensklig fullkomlighet, ett idéal nog högt att aldrig af en dödlig kunna uppnås, men tillika nog sannt och skönt för att locka och tvinga skådaren att anstränga sitt väsendes alla krafter för att närma sig detsamma, d. v. s. tvinga honom att söka uppnå den för hans natur högsta graden af för- ädling. De ega ock en fasthet i sina sedliga grundsatser, till följd af hvilka de alltid högst värdera karakterens egenskaper, och som hindrar dem från att någonsin skatta hufvudets snille,

kunskaper, skarpsinne eller qvickhet öfver hjertats godhet och viljans pligttrohet.

Ord, sådana som de nedanstående hafva, — vi äro öfvertygade derom — alstrat en rik andlig blomstring och välsignelsebringande frukter för fosterlandet, fastän intet menskligt öga kunnat spåra den kedja af orsak och verkan, som af det andliga sädet utvecklat frukter både på det materiela och ideela området. Ord, sådana som de nedanstående, uttalade af en älskad och beundrad lärare, måste verka omätligt och åt lärjungen meddela lärarens varmt uttalade öfvertygelse.

»Strängt arbete och flädfritt allvar är det första vilkoret för ett folk, som vill lefva och vara till. Det är så äfven för medborgaren. Däraktig kalla vi den, som litar på sitt snille. Förbannelse öfver honom, som gräfver sitt pund i jorden! Ju större förmåga, desto större ansvar. Icke blef dig snillets säkra blick förlänad blott för att rikta den på små personliga nöjen; icke begåfvades du med förståndets ovanliga lättrörlighet eller genomträngande skärpa för att öfva dessa egenskaper blott på förvärfvandet af egna njutningsmedel, eller för att nedlägga dig i en lättjefull hvila. — Nej, snillet skall upplysa menskligheten, skulle det ock förtäras i sin egen eld. Ingen bär skulden om han ej fått större gåfvor än medelmåttans; äfven med dessa kan mycket godt uträttas, men det hvilar ett tungt ansvar öfver den, som eger större krafter och ej brukar dem. Just derföre att hans arbete kan bära rikare frukt, bör det ock vara så mycket ihärdigare, så mycket kraftigare. Om hans kallelse är sådan, att han vill digna derunder, då kommer frestelsen, och man säger så gerna till sig sjelf: »hvila dig, din kraft förspilles, du måste lefva». — Nej, det är icke nödvändigt att lefva. Ett är nödvändigt — att göra sin pligt; kan man icke fylla den och lefva, — så kan man dö».

Mot den känslans öfverdrift, som ofta röjer sig hos ungdomen, varnar läraren med följande ord:

»Ehvad än kan sägas till känslans ära, ehuru älskvärdt deras hjerta må vara, der naturens okonstlade känsla herrskar, huru skön den må visa sig i stora försakelser, i ädla tänkesätt, ja skön äfven i sina förvillelser, så är det dock icke denna sida af menniskonaturen, som bör styra lifvet. Det är icke känslan, icke fantasien, icke snillet en gång, som beherrsakar verlden, men blott förståndets och viljans förenade energier. Lycklig den, som kan styra sin känsla! Han beherrsakar då äfven sina passioner, och blifver en ledande kraft inom den krets der han lefver».

Mot känslans herravälde särskildt i studenternas kamratlif och vid deras val af ungdomsvänner gör läraren äfven några invändningar, och efter att hafva uppmanat de studerande att draga sig ifrån hvarje ovärdig medlem af deras samfund, fortsätter han:

»Jag nekar icke möjligheten, att ju kamratföreningens dom kan blifva för sträng — känslan kan förvilla sig äfven i den riktningen — men jag tror icke att detta missbruk är det, för hvilket en varning i synnerhet behöfves. Snarare har jag under den långa tid jag har lefvat universiteternas lif tyckt mig märka, att kamratvänskapens fördragsamhet emot dåligt folk varit nästan för stor. Visserligen medgifver jag att denna fördragsamhet är nära beslägtad äfven med vissa stycken af den menskliga karakteren, som höra till det bästa i menskligheten. Ett sådant stycke är den allmänna barmhertigheten, ett annat kunde vara ödmjukheten, d. v. s. känslan af egen bristfällighet, som vill hålla handen tillbaka när den skulle bryta stafven öfver den felande; ett tredje stycke är kamratvänskapens heliga känsla, som kan vara så lefvande och stark i ungdomens ålder. Denna vänskap kan åtskilligt fördraga, åtskilligt förlåta, liksom i andra afseenden den är mäktigt af storverk, kamratvänskapen utgör studentlivets dyrbara skatt, men därför att den skatten är så dyrbar, är den också värd att bevaras ren och ädel, ren ej blott i sitt eget väsende, men äfven så, att den gifver sig blott åt ett ädelt föremål och ej lägger hyende för lasten när rättvisan kräfver en straffande dom. Och den domen med kärlek fälld, med saktmod förkunnad, med förständig betänksamhet tillämpad, är mycket mächtig; kanske sträcker sig dess magt djupare ned i människohjertat än ett utslag af samhällets juridiska rätt. Den som vet, att kamraterna blygas för honom, emedan han lefver vanhederligt, måste äfven blygas för sig sjelf, ifall han har någon blygsel kvar, och dermed är första steget taget till förbättring. — — — På detta sätt af sedliga grundsatser genomträngd blifver kamratvänskapen icke blott den harmlösa glädjens källa i skämtets ögonblick och tröstens i de mulna stunderna, men i kamratumgängets mark stadgar karakteren sin rot och uppfostrar sig sjelf till den sedliga styrka, som skall försöka sin magt emot lifvets öden och har till sitt yttersta mål att stå en gång vid dagarnas ända, på grafvens rand, oförfärad, oförgänglig». — — —

Äfven i ett annat hänseende erinra de nyss utgifna talen om Hvasser, näml. i den rena och varma uppfattningen af familjelivets helgd och kvinnans värde. Den hyllning, som här egnas kvinnan, är af helt olika beskaffenhet mot de vältalighetens rosor, som strös för den unga skönhetens fötter. Modern, »som vinkar äfven den förvillade tillbaka, öppnande en famn om också hvarje annan på jorden vore sluten»; systemen, som icke endast söker det stöd hvartill hon är berättigad utan äfven *ger* ett sådant, »med en vänskap som naturen danat och döden icke dödar»; den blifvande makan, åt hvilken kanske redan ynglingen »i blyg längtan, i stilla förbidan, med bäfvande hjerta har svurit en tyst men helig trohets löfte» — dessa äro de bilder af kvinnan — »familjens hjerta» — som förf. framhåller som föremål för de

unges hyllning. Fullständigast uttalas dessa åsigtter i skålen för Qvinnan, framförd i Lund 1859, men äfven på andra ställen genomskimra de och förläna en innerlighet åt talarens lifsuppfattning, som icke är utan inflytande på stämningen i det hela.

Från denna kortfattade framställning af talarens uppträdande såsom lärare för ungdomen öfvergå vi till några iakttagelser rörande hans uppträdande såsom lärare och målsman för svenska allmänheten.

Vid behandlingen af samhällets stora politiska och sociala frågor uttalar förf. i allmänhet de förmedlande åsigtter, som hyllas af tidehvarfvets största personligheter t. ex. Guizot, Matter, Laboulaye, Laveley m. fl. Bland inhemska förf. har han äfven sina förebilder, och vi hafva vid flera tillfällen blifvit erinrade om Tegnér i synnerhet deruti, att de båda förf. betrakta den politiska och sociala samhälls-utvecklingen från en ståndpunkt så hög, att de derigenom komma att stå öfver partierna för dagen och kunna med oväldig rättvisa utdela pris eller klander, uppmantran eller varning. Liksom Svedelius erinrat oss om Hvasser med hänsyn till den sedliga uppfattningens renhet och kraft, så erinrar han ock om Tegnér i anseende till den politiska blickens oväld, klarhet, vidd och säkerhet, innan denna blick skymdes af yttre och inre dimmor.

Vid läsningen af Svedelii tal, hållet den 30 Nov. 1844 med anledning af konung Oscars tronbestigning, erinrades vi ovilkorligen om Tegnér's tal, hållet på Oscarsdagen 1823. Hufvudtanken hos båda förf. är densamma, näml. att mäkla försoning mellan fiendtliga politiska partier, och denna tanke har hos dem begge vunnit en klarhet och värma, som så mäktigt inspirerat dem, att de stycken, hvilka afhandla detta ämne, just äro bland det skönaste i bådas tal. Dessa öfverenstämmande grundidéer framträda dock under fullkomligt egendomliga och alldeles olika former — alldeles olika och dock lika sköna — och bevittna härigenom sin ursprungliga härkomst. Vi kunna ej neka oss nöjet att anföra ofvannämnda båda stycken, dels såsom ett bevis på den intressanta öfverensstämmelsen och dock olikheten mellan de båda förf., och på vigten af de åsigtter, begge med sådan värma förfäktat; och dels emedan dessa sanningar ej kunna höras eller läsas för ofta under en tid, som tycks ega stor benägenhet att förgäta, förbise eller förakta dem. Båda förf. tillhöra just det parti af »moderata», af »medelvägs-män», hvilka i deras tanke äro kallade att bringa den politiska striden till ett lyckligt slut.

Förhållandet och medlandet mellan de konservativa och de liberala partierna skildrar Tegnér sålunda:

»All harmoni, all bildning utgår från strid, i naturen som i staten. När elementerna kämpat ut, då klarnar himlahalvvet; och människosinnet klarnar, sedan dess åskor drabbat tillsammans och urladdat sig. Då uppkommer de moderatas parti, eller rättare, det finnes redan, ehuru kringspriddt i alla länder, och vinner med hvarje dag mera rum. Det hör till sakens natur, att desse af de begge ytterliga factionerna beskyllas för ljumhet — — Emedlertid, om den oroliga tiden skall kunna vänta sig lugn, om lagbunden frihet skall få en plats i styrelsen, så blir det troligtvis endast genom dessas bemedling. De erkänna den abstrakta riktigheten af de så kallade nya och konstitutionella lärorna, men de öfverse ej därför den vikt, som de gamla äga genom sitt historiska ursprung. De tro, att de nya formerna ännu på många ställen skulle upplösa staten, men äfven att de gamla mindre skulle sammanhålla än förstena den. De tro, att de förra ännu ha för liten historisk kärna, och de senare för litet organiskt lif. Men de tro tillika, att det nya är för kraftfullt för att kunna tillbakavisas, och det gamla för inrotadt för att genast kunna fördrifvas. De tro, att striden är för tvetydig för att kunna eller böra slutas med enderas undergång, och att en billig jemkning är det enda, som kan rädda verdens lugn och Europas bildning. — — Korteligen, de moderatas parti *måste* slutligen segra; all verklig politik är i tidens närvarande skick, en förmedlande, den är en förliknings-domstol mellan det nya och gamla: *Försoning*, med ett ord, är icke blott religionens utan äfven statslärans hemlighet». — —

Så långt Tegnér. I en närmande sammanjemkning af de motsatta ytterliga meningarna och i det moderata, det af båda ytterligheterna förkastade medelvägsparti, som åvägbringar denna jemkning, ser han räddningen af Europas bildning. I nedanstående utdrag skola vi finna, att Svedelius bekänner en alldeles likartad åsigt.

»Allt bebådar stora förändringar inom Svea land. Talar man icke dagligen om en ny statsförfattning, så olik den förra, att ej en gång det gamla Rikets Ständers namn skulle bevaras. Men tänkesätten äro delade icke blott mellan tvänne grundsatser, men mellan otaliga förslager. Åsigtorna äro så många som personerna, och man synes knappt tänka på någon förening. En fred under nedstämda anspråk är dock den enda möjligheten att bevara fäderneslandets lycka. Ännu såg man aldrig rättvisan stå på den yttersta sidan; villfarelser stjåla sanningens namn; dess rätta väsende förblandas med lysande hugskott, eller döljes af ensidiga öfverdrifter, eller förfalskas, då känslan intagit förnuftets plats och passionerna bestämma handlingssättet. Men att i tingens väsende, i människornas karakterer, i händelsernas sammanhang uppsöka den djupaste grund af verklig sanning, som aldrig saknas, detta är den rätta medelvägens

vishet. De som söka den, beskyllas lätt för brist på kraft och värma, och hat från båda sidor blifver deras lott. — — — Revolutionens besegrare och de som förekomma deras utbrott genom att upphäfvat deras orsaker, dessa äro den verkligt sanna medelvägens män. Deras grundsats är rättvisa, men icke den döda bokstavens rätt, utan den högre rättvisa, som plägar kallas billighet; deras åsigt går såsom en renare åder fram genom tidens grumlade böljor. Att stadga denna de bättre mening, att samla dess bekännare, att leda deras verksamhet är vishetens uppgift. Den detta gör med förstånd och kraft, med sans och måtta, utan fruktan, men utan trots, han blifver stridens domare, och framtiden hörer honom till».

Här återfinna vi Tegnér's tanke fastän i andra ord: »en fred under nedstämda anspråk, verkad af medelvägs-åsigtternas bekännare», dessa föremål för begge ultrapartiernas hat, är äfven Svedelii lösning på den dystra gäta, framtidens sfinx förelagt vårt tidevarf.

Det sympatetiska deltagande, förf. skänker sin samtids sträfvan den, uttalas på åtskilliga ställen med värma, bland annat i nedanstående ord:

»Det är numera icke stora hjeltar, som förändra världens öden; det är nationernas gemensamma arbete. Vi borde lära oss ödmjukhet när vi se huru litet den enskilde betyder ibland mängden af arbetande krafter. Att följa den demokratiska rörelsen med uppmärksamhet, förädla dess böjelser, afleda den från irrvägarne, och ur dess väsende utveckla det goda, som på en sådan jordmån kan växa, detta är tidens uppgift. Vi påstå ej att den demokratiska samhällsordningen är den bästa, men den är för oss ett oundvikligt öde. Valet är icke mera fritt; men om samhället skall sönderbrytas eller dans till ett sådant tillstånd, som med närvarande förhållanden kan förenas, detta beror derpå huru tidens rörelse varder ledd, huru dess förstånd varder upplyst. Ledningen är svår; den märkliga ungdomen fattar icke alltid den upplysning som bjudes, men det är ännu svårare att vända hela tidevarfvets rörelse tillbaka. Detta har ännu ingen mäktat göra, men väl hafva de stupat, som vågat strida emot sin egen samtid. Det är icke frågan om att blindt följa dagens inbillningar, *men att arbeta med den tid som är och icke emot densamma*. Det är icke beundran och icke hat, som bör styra handlingssättet, men blott det pröfvande förnuftet, som låter allt gälla hvad det kan inför sanningens domstol».

Längre fram uttalar förf. samma tanke ehuru med andra ord:

»Det som menas dermed att Konungen skall sätta sig in i folkets tankar så att först och främst han begriper dem och sedan tänker efter om de äro riktiga och äro de det icke, så skall han försöka att göra dem bättre, och om detta icke lyckas, så skall han dock icke därför draga sig ifrån sitt folk, icke spjerna obehaglig emot dess sträfvan den derföre att dessa sträfvan den bära sin del af menskliga brister, och icke envisas att truga sitt folk till att gå på

vägar, der han kanske riktigt ser målet, men folket icke kan leta sig fram. Bättre är då att Konungen tager sitt folk sådant det är och försöker att göra icke hvad honom synes bäst vara, men det bästa som göras kan under de förhållanden, som för tiden finnas, tänkande att om han ej blifver förstådd af sin tid så kommer en efterverld, som kanske säger, att den Konungen var visare än sin samtid. Gå till historien! Icke gjorde Gustaf Adolf allt hvad han såg godt vara. Tiden var ej alltid mogen för hans tankar. Men icke drog han derföre sin tanke ifrån sitt folk, men han fördrog sitt folk och nöjde sig med att plantera frön. Missväxter hafva härjat, men roten står. — — — Det som menas är i hufvudsaken blott den allmänna pligten att lefva med och icke emot sin tid, att sätta sig in i dess tankar, sluta sig till dess sträfvanden och draga ut ur dem deras bättre del, men sofra slagget; så onda äro de väl icke, att ej något godt kan arbetas fram ur dem, icke så blinda att de ej kunna taga emot något af det ljus, som lyser för ett öga, som blickar öfver tiden, icke så oreglerliga att de ej kunna regeras af en man med ljus i hufvudet och kärlek i hjertat. Men visserligen behöfvas dessa egenskaper».

Manad af sann fosterlandskärlek och rättmätig nationalstolthet, i förening med omutlig sanningskärlek uppträder förf. mot den chauvinism, för hvilken våra landsmän kanske ej utan skäl ofta blifvit anklagade. Det är en klang af äkta metall i hans nedanstående ord:

»Det gifves ett sätt att ljuga ett värde, som man icke eger; det är då man låtsar rikedom när man är fattig och tapperhet när man är feg. Denna svaghet är ej främmande för svenska folket. Våra fäder spände sin ärelystna flygt till de högsta rymder, och derföre att de låtit Europa återskalla af sitt namn, ehuru icke alltid med välsignelser, vilja vi berömma oss att vara barn af dem och hvila på deras lagrar. Det kan icke nekas att den svenska historien talar om ett begär efter yttre glans, en förkärlek för det praktfulla, äfven när det lysande skenet endast varit en dyrbar mantel öfver ett ihåligt inre. Detta anlag för flärd och sjelfberömmelse tärer på nationens kärna. Vi säga ej att det är starkare nu än förr; vi påstå ej, att Svensken saknar skäl för sin stolthet. Långt derifrån; så mycket godt och skönt och herrligt har skett inom Sveriges gränser och utom desamma af Sveriges folk, att man ej kan läsa den Svenska Historiens skildringar, utan att hjertat röres och tanken lyfter sig från jordens mull. — — Men den känsla, som af sådana minnen väckes, är blott så länge ren, som den fattas såsom en väckelse att följa exemplen och förenas med en kraft, som vore mäktig att under förändrade förhållanden på ett annat sätt verka lika troget, lika ihärdigt, lika försakande i fäderneslandets tjänst. Det händer stundom att denna minnets stolthet blifver verkligt högmod. Måtte vi bevara oss väl, att icke berömmet öfver våra fäder för hvad de gjort kommer att höras från ett slägte, som ingenting duger att göra».

Icke utan skäl kan man mot talet vid Sten Stures minnesfest göra den anmärkningen, att det bra litet håller sig till dagens ämne, och blott kastar ett sparsamt ljus öfver hufvudpersonen. I motsats härtill innehåller det en så mycket större rikedom af andra ämnen, så att det nästan nedtynges af ett slags "embarras de richesse". Man erfar vid dess läsning samma känsla som vid vandrigen genom ett värdefullt tafvelgalleri, då man måste åtnöja sig med att kasta blott en flygtig blick på konstverk som äro värda flera timmars studier. Förf. berör helt hastigt — såsom nödvändigt är under dylika förhållanden — än det ena ämnet det andra intressanta ämnet, och väcker dermed ett lifligt begär att höra honom närmare utveckla detsamma, ett begär, som omöjligt under den korta tiden för ett festtal låter sig tillfredsställa. Här vilja vi blott anföra några bland de förnämsta af dessa ämnen. Redan i början kommer en förträfflig skildring af hvad häfdateckningen bör vara och af den oväld, samvetsgrannhet, flit och sanningskärlek som fordras af häfdatecknaren; en skildring, som instämmer i den oafvisliga fordran, vår tids utmärktaste män ställer på vetenskapsidkaren: den fordran att få höra sanningen, hela sanningen, skulle den ock stå i strid mot gamla fördomar, egna ståndsstressen eller nationel fäfånga. Derefter följer en lika mästerlig undersökning om den rätta uppfattningen af en minnesfest i allmänhet, en undersökning, som vårt festlystna folk ej saknar skäl att lägga på minnet; derpå kommer en intressant jemförelse mellan segern på Brunkeberg och striden vid Köpenhamn 1659; — och slutligen några märkeliga omdömen öfver Kalmar-unionen, hvilka författaren slutar med nedanstående ord:

»Detta forskningsarbete (om unionstiden) väntar ännu på arbetaren i Sverige, men utgör ett mycket värdigt ämne för svensk häfdaforskning och innefattar ett af de stycken utaf Sveriges historia, som just i vår tid tränga till att på värdigt sätt behandlas i ren svensk anda, men utan besmittelse af nationalhögfården».

Först sedan förf. ordat åtskilligt om Stureätten i allmänhet och antydt det älskvärda förhållandet mellan Vasa- och Stureätterna under Gustaf I:s regering och det tragiska slutet som sedermera följde*), öfvergår han ädntligen till dagens hjälte. Såsom

*) Oss vill det synas som hade förf:ns strånga oväld ett ögonblick svikit honom då han talar om huru de sista Sturarne stupade för »den kungliga banditens slagtareknif», ett uttryck som förefaller allt för hårdt, då det gäller en vansinnigs medvetlös handling.

Red:ns anmärkning.

man kunnat vänta af inledningen är denna framställning hållen i en utomordentligt nykter ton. Af en nästan öfverdrifven samvetsgrannhet synes förf. med obetvinglig jernhand undertrycka hvarje spår af sin ungdoms hänförelse — denna hänförelse, icke för det tillfälliga ämnet, utan för de eviga idéer det frammanar, som i Oscars-talen så oemotståndligt rycker läsaren med sig. Skildringen är så ytterst flärdfri och hållen i en så negativ ton att fara är det mängden förbiser den gloria, som genom densamma fästes vid Sten Stures namn. Hvad som mest framhålles är hans sjelfförsakelse och klokhet; — sjelfförsakelsen att afstå från konunganämnet då »det som saknades i Sverige var en svensk konungaätt. Sveriges konungs plats var tom alltsedan kronan krossades i det kungliga syndafallet på Folkungaättens tid»; — — klokheten af ett dylikt afstående, ty det är troligt att tidens uppgift, konungathronens upprättelse, var fullkomligt överkställbar». — — »Menniskors karakterer framställa sitt värde eller sin oduglighet icke blott i det som de gjorde, men äfven i det som de underläto att göra». Det sorgliga i Sten Stures lott, att sträfvat till ett mål, han ej mäktade hinna, att arbeta på ett verk, han ej fick fullborda, uttalar förf. varmt men dock enkelt i några bland talets slutord:

»Derföre, när efterverlden låter tanken hvila vid Sten Stures minne, förenar sig med tacksamhetens känsla för det nyttiga han gjorde äfven det menskliga deltagandet för arbetaren, som sträfvade olönt, och såningsmannen, som ej fick skörda».

Talet öfver Sten Sture gör i sin helhet mera intryck af en disputation mot någon osynlig opponent än af ett minnestal öfver en stor personlighet; det är en dom, men icke öfver »dödan man», utan snarare öfver de lefvande och deras sätt att döma de döde. Den möjliga förebräelsen för en alltför stor njugghet i beröm har förf:n dock en gång för alla afvärjt genom de vackra orden i talet vid nordiska festen i Upsala 1868:

»Jag vill ej berömma någon människa mera än strängaste rätten kräfver och då kan det ej blifva mycket, och finnes det äfven något som mitt omdöme tillåter min känsla att förtjusat utaf, så har min erfarenhet lärt mig, att den sämsta tjenst man kan göra ett älskadt föremål är att särdeles mycket berömma detsamma. Och jag fruktar, att den myckna berömmelsen, smickersötan, som strykes öfver skröpligheten och bäddar det mjuka hyendet för egenkärleken, gör med sin sedeförderfvande inflytelse en rätt så stor skada som någonsin skandalpredikanternes smädelse kan göra med sitt giftigaste etter. Ovettet är sällan alldeles oförtjent fastän det kan vara öfverdrifvet, det vore godt om man alltid kunde säga att artigheterna äro väl-

förtjenta. Men två saker kunna godt förenas, att berömma måttligt och att älska varmt äfven det, som man icke *vill* berömma, ja om det ock vore något, som man icke *kan* berömma».

I anseende till bristande utrymme nödgas vi afstå från vår önskan att öka dessa utdrag med flere stycken, i hvilka förf:n vidrör många bland de viktigaste frågor, som alltifrån 1844 stått på dagordningen för att vänta på sin lösning. Många hafva tills vidare väntat förgäfves t. ex. försvarsfrågan, beskattningsfrågan, frågan om läroverkens organisation m. fl. Andra, t. ex. representationsfrågan, hafva vunnit sin lösning, åtminstone för tillfället; dock eger det ännu sitt intresse att höra, hur man tänkte derom ett dussin år, innan förändringen blef satt i verket. Den lifligaste uppmärksamheten vinner dock förf., då han uttalar sin beundran för Sveriges gamla storhet, sin kärlek till dess folk och historia, sina varningar mot dårskapen att tro, fåfängan att låtsas en storhet och makt, som man ej mer besitter; sin maning att när saker ej vilja gå som man önskar »först och främst fråga sitt samvete i huru stor mon man sjelf kanske är skyldig dertill»; sina uppmuntringar att ej fälla modet, — ty den fattige kan blifva rik, den svage stark: »själens friska kraft är styrkans källa»; sina lofsånger öfver denna fattigdom, som »piskar oss till arbete» och hvarförutan vi snart skulle »sofvit oss ifrån välsigelsen» m. m. Vid läsningen af dessa ställen, vet man ej hvilket man skall mest beundra, antingen de klara och sanna tankarne, den varma känslan eller den moraliska fasthet, renhet och höghet, som i desamma vunnit ett värdigt uttryck. Man vet blott, att man känner sig styrkt, värmd, hänförd, och tackar Gud för de stora andar, Han ännu förlänar vårt folk.

Stilen i dessa tal har något så egendomligt att ingen, som känner till förf:s skriftsätt, skulle misstaga sig om deras ursprung, äfven om han, utan kunskap om hvad som lästes, hörde dem föredragas. Denna egendomliga stil bidrager väsendtligen till höjande af innehållets effekt, dels genom sjelfva tankens originalitet, dels genom det om kraft, flärdlöshet, skarpsinne och värma vittnande ordvalet. Men äfven i detta fall bekräftas skaldens ord:

»Allt ytterligt är stäldt på gränsen af ett fel».

Det är med stilen som med människan; originaliteten har en viss benägenhet för att bli manér — den originelle löper stundom fara att sjunka ned till ett blott »original».

Till belysning af hvad vi härmed vilja säga, anhålla vi att få anföra några strofer. Sid. 65 yttras: »mången ömhet

blödde af sår»; — sid. 125: en jernförelse äskar att blifva gjord»; — sid. 53: »Intet binder så människor tillsammans som att draga lifvets hårdhet gemensamt»; — sid. 97: »vända tjurigt lynne mot sin egen samtid»; — sid. 126: »monarkien måste byggas upp till nyes». Dylika originalitetens små aberrationer förekomma oftare i de senare talen, men kunna deremot ej — så vidt vi minnas — upptäckas i det första, som utgör samlingens fullmognaste kärna och klaraste stjerna. Korrektoret är också mot slutet mindre väl vårdadt. Sid. 130 heter det t. ex.: »Svante Sture ryckes ned från grafven ifrån ofullbordadt verk».

Interpunkteringen är ock i de senare talen mindre fullständig; eller kanske har den ställvisa regellösheten uppkommit deraf, att de senare talen hållits närmare vår tid, då språket i sjelfva verket lefver i ett tillstånd af inter regnum så väl hvad stafning som interpunktering beträffar. Det svenska språk, som för 30 till 40 år sedan lefde i ungdomlig friskhet och fulländning på Tegnér's, Wallins och Geijers läppar, känner sig ej ännu utlevadt. Det strider för sin tillvaro mot nutidens sträfvanden att affärda det samma och införa måhända nationelare och regelrättare form. Äfven på detta fält har striden försakat oreda och villervalla. Med hänsyn till de ifrågavarande talen, tro vi dock snarare, att bristen är ofrivillig, härflytande från förbiseende af denna bisak.

Vi anhålla att ofvan gjorda anmärkningar ej måtte betraktas såsom småaktig klandersjuka, utan såsom bevis på den uppmärksamhet, som fästes vid ifrågavarande skrifter. Liksom en fader genast anmärker minsta afsteg hos en älskad son; liksom en omsorgsfull husmoder upptäcker och undanskaffar hvarje damkorn, som fördunklar hemmets glans; så gör äfven den recensent, som af beundran för en i ögonen fallande författarstorhet tvingas till ett närmare studium af hans skrifter, och som dervid finner åtskilligt af ofullkomlighetens stoft vidlåda desamma. Han kan ej förbise eller förtiga det, han vill ha det bort, och det så mycket mer som kritiken blott tycks behöfva lätt blåsa derpå för att det genast skall försvinna *).

För oss, som varit lyckliga nog att hafva hört några af förf:s tal, då de med originalitetens osökta kraft på sjelfva högtidsdagen uttalades till den hänförda mängden; för oss hafva de ett särskildt värde. De föra tillbaka i vårt minne en hägring

*) Med afseende på det formela tillägga vi blott att boken i typografiskt hänseende är utrustad med den omsorg och elegans som alltid utmärka de verk, hvilka utgå från hrr Norstedt & Söners officin.

af den ungdomens förtjusning, med hvilken vi första gången hörde det *levande* ordet, likasom en älsklingsmelodi från vår barndom framtrollar glada, länge förgättna bilder för vårt inre öga.

I förhoppning, att inga oförutsedda omständigheter skola hindra förf:n att uppfylla sitt löfte att framdeles utgifva de med så mycket intresse följda föredragen om Maria Stuart och Elisabeth, säga vi honom för denna gång farväl, och tillägga blott ett förväntansfullt: Auf Wiedersehen!

Emund Gammal.

32. Huru kan kvinnan bidraga till arbetarfrågans lösning?

Arbetarfrågan har blifvit dagens mest brännande fråga. Öfver allt i alla länder, inom alla klasser och kretsar, söker man dess lösning, eller åtminstone medlen att förekomma de våldsamma brytningar den bär i sitt sköte. Redan för fyra år sedan upptog Tidskrift för Hemmet denna fråga. Vi sågo den då i dess stora allmänna drag, i det vi kastade en blick på arbetarerörelsens uppkomst och derifrån ledde oss till samverkssamhetsföreningarne såsom dess resultat, samt slutligen sökte framhålla kvinnans — arbetarhustruns och den qvinliga yrkesidkarens så väl som den bemedlade kvinnans — uppgift med afseende på dem. Vi tro ännu på de slutsatser, hvartill dessa studier ledde oss. Vi tro att arbetaren bör hafva sin andel af de rikedomar han skapar; att samverkssamhetsföreningar för så väl produktiva som besparande ändamål mellan arbetarne sjelfva, eller mellan dem och arbetsgifvaren, innebära den bästa om ej den enda lösningen af frågan; att dylika föreningar, understödda af allmänna medel, torde vara önskvärda såsom öfvergångsformer, samt slutligen att goda folkskrifter i dithörande ämnen, spridda och förklarade af män och kvinnor af bildade klasser äro nödvändiga banbrytare för dylika företag. Väl hafva åtskilliga föreningar, synnerligast i Stockholm, efter kort varaktighet gått om intet; andra ha fått en mindre god riktning, och

de utkomna folkskrifterna ha varit få och föga lämpliga; allt detta kan dock ej rubba vår tro på satsernas riktighet. Men ju närmare frågan rycker en på lifvet och man tvingas att se henne äfven i hennes minsta detaljer, desto klarare inser man de svårigheter hon medför och desto tyngre känner man sin andel i de orsaker som framkallat henne. En af dessa orsaker, och kanske den djupast liggande, är klass-splittringen, liknöjdheten å ena sidan och det dolda agget å den andra, groende i tysthet under långliga tider tills de nu synas redo att brista ut i öppet hat mellan samhällets tärande och närande klasser.

Visserligen hafva på senare tider de bildade klasserna, och bland dem särskildt kvinnan, genom en mångsidig och uppoffrande verksamhet för de fattiga, sökt förbereda en försoning, och äfven *Tidskrift för Hemmet* har i detta afseende sökt att verka hvad den förmått. (Se bl. a. art. *Om Kvinnan och Vålgörandet* 3:dje årg., *Stockholms frivilliga söndags- och hvardagsskolor* 8:de årg. m. m.) Men ännu återstår otroligt mycket att göra just på kvinnans och hemmets område, och hvad vi göra det måste vi göra snart, "ty natten kommer, då ingen kan verka". Det är några förslag till ett dylikt tyst och obemärkt arbete på de splittrade samhällsklassernas försoning och förening vi här meddela, sådana de kommit oss samtidigt tillhanda från olika förf. i Sverige, Norge och Danmark.

I.

Kan något göras till höjande af kvinnans ställning inom de arbetande klasserna? *)

Hvar och en, som kommit i närmare beröring med den arbetande klassen, har säkerligen icke kunnat undgå att märka

*) Ur det bref, som åtföljde den insända artikeln, anföra vi följande:

"Mycket har den, som nedskrifver detta, tänkt öfver den arbetande klassens moraliska förfall, och trott sig spåra orsaken dertill i den ytterliga fattigdomen. För afhjelpandet af denna, äro gåfvor, äfven de största, blott palliativer; endast från arbetaren sjelf bör hjälpen komma, om den skall kunna från grunden upprycka det onda. Må det slutligen tillåtas mig att anmärka, det mången troligen skall draga sig tillbaka från den bild jag framställt, såsom alltför mörk; det är i våra tider modernt att vara "arbetarens vän", och detta tror man mera bevisas genom att tala om dygder, som han icke eger, än genom att oförtäckt blotta hans fel och fråga efter medel till att afhjelpa dem. Min åsigt är den motsatta och jag har handlat derefter."

den låga ståndpunkt, som qvinnorna der icke sällan intaga, så väl i sedligt som i materielt hänseende. Till och med den ytlige betraktaren måste känna sig slagen af det uttryck af glädjelös undergifvenhet eller slö liknöjdhet, som ofta stämplar qvinnan af folkets ansigte. Genomgår man i tanken hennes lif, tvingas man att erkänna det hon i många afseenden är att ömka. Ofta har hon växt upp i ett kärlekslöst hem, der fader och moder hela dagen, hvar på sitt håll, i så kalladt "utarbete", sträfvade utan framgång att utestänga svält och brist, lemnande barnen, att i köld och snusk kråla omkring på golvet i det öde hemmet, eller vid en mera vuxen ålder, utan tillsyn i vilda lekar springa omkring med andra lika vårdslösade barn, tills den tid inträffade, då de uppnådde skolåldern. Skolan blef då besökt, oftast visst ej med glädje; den noggranna ordningen och tankeanstängningen — större än man vanligen tänker sig hos ett utan all undervisning uppväxt barn — kunde visst icke göra skolan kär för vår lilla vilde, som aldrig behöft tänka och aldrig blifvit undervisad. Men, frågar läsaren, om aftonen, då föräldrarne hemkommit? Ack! icke samla de då barnen omkring sig, under samtal lärande dem hvad de möjligen skulle kunna sjelfva. Modern har brådtom att tända eld och laga mat, det enda ord hon säger till barnet är kanske blott snäsor, därför att det går i vägen. Fadern sträcker sig, dåsig och halfsofvande, uttröttad af dagens tunga, på sin säng, så vida han ej tar sin tillflykt till krogen, för att der med några vänner glömma lifvets vedermödor i ett rus, under det modern skyn-dar sig att få "ungarne i säng" och sedan vid kaffekannen små-qvallrande med en grannqvinna hemtar den enda själs- och kropps-njutning, hvaraf hon är mäktig.

Småningom blir skolan kär för barnet, dess tanke vaknar, begreppen ordna sig, det lär med glädje, men — nu är flickan så gammal att hon bör "komma ut", föräldrarna hafva ej råd att hafva henne hemma, modern var ju ännu yngre, då hon blef barnflicka. Och hon kommer ut, kastas måhända det ena halfåret dit, det andra dit; kommer kanske slutligen i ett hus, der hon stannar qvar, der hon lär att känna lifvets öfverflöd och hvarifrån hon slutligen gifter sig, ofta nog ej, som man så romantiskt föreställer sig, af kärlek, utan därför att det skall så vara. — En ung qvinna tillspordes en gång af pastorn i församlingen, hvarföre hon toge till äkta en gammal och dertill föga välkänd man: "Icke kan du ju äkta eller älska honom"?

frågade han. "Nej", svarade den tillämnade bruden. "Men huru kan du då tänka att blifva lycklig?" "Det spörjs det!" svarade den unga qvinnan helt filosofiskt. Många dylika svar skulle kunna anföras. Män, som gift sig för att få någon som sett om sin — gris; qvinnor, som redan en gång varit illa gifta och dock gift om sig för att slippa — hugga ved, och så vidare. Nekas må dock icke, att äfven äktenskap, knutna af ömsesidig kärlek, kunna förekomma, ja — vi skola hoppas det — ganska ofta förekomma hos de arbetande klasserna, och att uttryck, som tyckas bevisa motsatsen, äro icke så menade som sagda, utan snarare härflyta af en viss blyghet att för en tredje persons blickar visa denna känsla. Då nu den arbetande qvinnan blifvit gift, går hon samma öde till mötes som hennes mor före henne; samma kamp mot nöd och brist! Är hon en pligt-trogen qvinna, så arbetar hon, äfven utan hopp, för att tillfredsställa sitt eget samvete; dylika qvinnor finnas, erkännom det med glädje, hvardagslifvets martyrer och hjeltinnor, hvilkas mod och sjelfförsakelser skulle komma månet helgons gloria att förblekna. Men är hon icke en sådan, sjunker hon så småningom ned i en djurisk slöhet, som man ofta ej vet, om den bör beklagas eller anses som en välgerning för henne. Barnen ökas; deras födelse är en anledning till sorg i stället för glädje; nöden blir större, arbetet tyngre, och — "ack om vår Herre toge dem!" suckar den stackars modern, — en bön, som visserligen kunde vara from, om den ej oftast vore kärlekslös. Så skriker tiden framåt, barnen växa upp och lemna hemmet; det borde blifva bättre för föräldrarna, åtminstone i ekonomiskt afseende, men så blir sällan förhållandet. En förtidig ålderdom med sina krämpor och sin slöhet smyger sig öfver qvinnan, och hennes ålderdom, då hon som ett gammalt, så kalladt undantagshjon inhyses i en stuga, för dålig för andra att bebo, och der framsläpar sina dagar i ensamhet, eller hon inqvarteras i den överbefolkade fattigstugan, är långt ifrån afundsvärd. Kanske äro barnen vid denna tid gifta och taga den gamla modern i huset; vi hafva ett gammalt svenskt ordspråk, som säger: "hårdt är barnabröd", och det säger sant. Icke det ensamma undantagshjonet, icke fattigstugu-gumman, är så beklagansvärd som mången gång en dylik gammal farmor eller mormor i sina barns hem; ty — ack! hon sådde icke kärlek i sina barns hjertan, och får heller ingen uppskära. Hon sådde liknöjdhet och vårdslöshet, och de bära nu frukt femtiofaldt och hundrafaldt.

Sådan är i korthet den mörka bild, som den arbetande kvinnans ställning i allmänhet företer. Hvad kan nu göras för att höja den? Mången skall hänvisa till religionen, som den enda källan till väckelse och förädling; andra skola tala om folkskolan. — Ingen kan varmare än vi erkänna bådas värde. Religionen är ju alla betrycktas ljus och tröst, och folkskolan, ja, på den vilja vi gerna bygga; men kan då intet göras för de kvinnor, som äro för gamla att genongå folkskolan? Äro alla dessa dömda att dö i öknen, utan att någonsin få komma in i det Kanaans land, som folkskolan skall öppna för deras barn? Och slutligen, är folkskolan nog? Är det nog för flickan i arbetsklassen att kunna läsa och skriva? att känna de första grunderna af historia och geografi och dylikt? Vi svara: nej. Icke allenast hennes hufvud, äfven hennes händer behöfva lära. I städerna finnas slöjdskolor, ehuru många af dem endast ensidigt lägga an på att bilda sömmerskor; på landet borde mödrarna undervisa sina döttrar, men de kunna ofta ingenting sjelfva och finna för öfrigt ingen tid dertill. Och dock, vi äro innerligen öfvertygade derom, kunna vi endast i hemslöjden söka en källa till förökadt välstånd hos våra arbetare. Och med det materiela välståndet skulle arbeterskans moraliska ställning småningom blifva lyftad, hvilket vi i annat fall betvifla vara möjligt, både för religionen och folkskolan. En arm, olycklig varelse, för hvilken jorden är idel mörker, som lefver i brist och hårdt arbete och ej har någon annan utsigt för sin framtid, skall visserligen sätta sitt hela hopp på himlen, och gör det troligen äfven, men hon skall — idealisterna må säga hvad de vilja, erfarenheten motsäger dem — alltid, genom hvilka medel som helst, söka förbättra sin ställning här på jorden. Religionen blir ej, hvad den borde vara, på en gång tröstande och förädlande, lifvande henne att ständigt ställa högre fordringar på sig sjelf, att handla lika väl som bedja; den blir ett slags döfningsmedel. Hon försummar allt för att bedja. — Hvarom? Ack! ofta om ganska klandervärda saker; om hämnd på hennes fiender, eller dem som hon anser för sådana — de rika, — och hon berusar sig med tanken på, att de, som hafva det godt i denna världen, skola lida vederböda i en tillkommande. Och folkskolan, skulle den icke blifva vanmäktig att ensam kämpa för framåtskridandet, då allt annat drager tillbaka nedåt?

Om nu från barndomen en liten husslöjd inlärdes, skulle derigenom mycket vinnas. En kvinna, skicklig i handslöjd,

skulle icke allenast vara i stånd att hålla sina egna och familjens kläder bättre i ordning, hon skulle äfven kunna tillverka en och annan sak till afsalu. Utan att lemna sitt hem, skulle hon kunna genom sitt arbete bidraga till hushållets bestånd; barnen skulle icke behöfva blifva försummade, hemmet icke vårdslösas och förfalla till vantrefnad, och måhända skulle hon genom att rätt använda tiden blifva i stånd att för sin ålderdom afsätta någon sparpennning. De långa mörka vinterqvällarne skulle då icke förnötas i slöhet och lättja, utan användas till något nyttigt arbete. Husmodern skulle samla barn och husfolk vid den flammande brasan, hvar och en med sitt arbete, under glada samtal, eller medan någon läste högt för de andra. Barnen skulle så småningom vänjas vid en liten sysselsättning, på en gång nyttig och nöjsam, hvarmed de kunde förtjena ett bidrag till egna eller familjens kläder. De skulle ej då vara en börda, de skulle blifva en välsignelse.

Arbeten, som synas oss lämpliga för detta ändamål, äro, utom de vanliga qvinliga handaslöjderna, knytning af nät, träsnidning och laggekärllstillverkning, förfärdigandet af trådknappar, tändsticksaskar, halmhattar, stråmattor, korgar med mera. Icke blir vinsten så stor, men — "många bäckar små göra en stor å" — och en ökad materiel förkofran skulle säkerligen blifva följden af att husslöjden åter komme till heders.

Till vinnande af detta ändamål vore önskligt, om slöjdföreningar bildade sig inom hvarje kommun. Föreningens ändamål borde vara att skaffa undervisning åt kvinnor och barn — hvarför icke äfven åt män? — i några för orten lämpliga husslöjder, att om så behöfves anskaffa arbetsmaterialier, och sedermera äfven bereda afsättning för de tillverkade sakerna. Dock borde denna slöjdförening ingalunda blifva betraktad eller sjelf betrakta sig såsom ett appendix till fattigvården. Den borde snarare vara en frivillig förening, liksom arbetareföreningarna. Hvar och en af arbetarena skulle vara ledamöter deraf, ja till och med barnen. Genom att tidigt vänjas vid att tänka för sig sjelf och lita på eget arbete, höjes känslan af eget ansvar, då deremot det blinda öfverlemnande åt andra af sina angelägenheter, som nu ofta eger rum, alstrar lojhet och vårdslöshet. "Kan jag icke berga mig, får socken ta' mig", är ett uttryck, hvilket den, som nedskrifver dessa rader, mer än en gång hört, såsom svar på uppmaningen att bättre taga vara på de tillfällen till arbetsförtjenst, som erbjudes, eller

att spara under en tid af öfverflöd tills tider af brist inträffa. De svenske arbetarne äro ett bekymmerslöst slägte; de taga dagen, som han kommer, tänkande med fransmannen: "L'avenir n'est pas encore venu". Det är att befara att detta är ett nationalfel, som icke hos det närvarande släftet kan öfvervinnas. Må det derföre ligga oss om hjertat att uppfostra ett kommande slägte till en annan anda, en anda af arbetsamhet, sparsamhet och förlitan på att Guds bistånd aldrig skall fattas den, som allvarligt söker att hjälpa sig sjelf; men må vi derför icke försumma hvad som kan göras för de nu lefvande. Skulle nu icke de bildade qvinnorna vilja taga saken i öfvervägande, och söka hvar i sin mån verka för utbredandet af husslöjden hos både äldre och yngre? I tanken anser jag detta vara skedt. Jag tycker mig i föreställningen se huru barnen samlas, ett par aftnar i veckan, i ett ljust och gladt skolrum, för att der undervisas i något lätt och nöjsamt arbete. Jag ser deras glada leenden och det sjelfföfnöjda uttrycket i månet litet ansigte, då dess egare lyckats i sina bemödanden att förfärdiga någon sak till eget bruk eller för afsalu. Jag lyssnar till det glada sorlet af de hemgående barnen, jag hör deras muntra skämt och lyssnar till mången djerf, om lefnadsmod och sjelftillit vittnande plan för kommande tider och finner — att jag bör stanna här, för att låta en mera praktisk förmåga bättre utveckla hvad jag tänkt och ordna hvad jag velat.

33. Kärlekshistorier från medeltiden.

»Kärleken åldras intet.»
Svenskt ordspråk.

I.

Brefvexling mellan tvänne älskande på 1170-talet*).

Från Henne.

Honom, den skönsta blomman, strålande i sedlig ära, dygdernas afbild och urbild, tillönskar honungsbärerskan, turturdufvan

*) Brefven, som finnas i muken Wernhers von Tegernsee samling, äro skrifna på latin och återgifvas här efter den tyska öfversättningen i G. Freytags intressanta verk »*Bilder aus der deutschen Vergangenheit*». Från samma källa äro äfven de efterföljande riddarvisorna hemtade.

med det milda sinnet, allt hvad lustigt, allt hvad saligt är i jordens hvimmel, hvad ljuft i himlen . . . Slutligen tillönskar hon honom sig sjelf — ännu en gång sig sjelf — och om något vore honom ännu kärare än hon — äfven detta.

Du käraste af kära! Vore jag uppfylld af Maros ande och strömmade från mig en Ciceros eller annan stor talares, eller en berömd rimmares talekonst, måste jag ändock tillstå mig vara för svag att kunna besvara ditt skönt tillformade tal på samma sätt. Bele mig därför icke, om jag för min del framkommer med något mindre prydligt än jag borde. Du känner dock innerst hvad jag i mitt sinne bär. Det tillhör goda själar att af den likasinnade vänta förtrolighet, och mig ligger om hjertat att med all vilja efterkomma dina föreskrifter; därför ville jag med denna skrifvelse gifva ett, om ock ej jemnbördigt, svar på ditt ljufliga bref. Alltid utgjorde vänskapen början, midten och slutet af våra samspråk. Det är då i sin ordning, att jag också nu talar om den sanna vänskapen, det bästa, lustigaste och ljufvaste af alla världens ting. Sann vänskap är, enligt Tullius Ciceros vittnesbörd, samklangen af allt gudomligt och menskligt med hjertlighet och hängifvet sinne. Han är ock, såsom jag af dig lärt, det förträffligaste af alla ting på jorden och bättre än alla andra dygder; ty han sammanlänkar hvad skiljdt var, han bevarar hvad han sammanlänkar och hvad han bevarar höjer han allt högre och högre. Ingenting är mer sannt än följande beskrifning eller förklaring, och den som sig derefter rättar han har grunden för ett fast bevarande:

För vänskap huld vi vilja lefva; ty vi med honom bättre sträfva. Han är en hjelte att betvinga och delar tröst åt hög och ringa. Den stapplande han mildt upprättar, den hungrande han ljufligt mättar; Men orätt ej han lida kan, och blott i frihet älskar han. Den svage i sin fann han bär och ordnar allt med lätt besvär, Regerar väldigt med stor prakt och herrskar med gudomlig makt.

Dock vill jag lemna detta åsido, utan att någonsin lemna det, och rikta mina ord till dig, dig som jag bär innesluten i min hjertekammare, och som är värdig hvarje för människan uppnåelig lott. Ty allt från den dag då jag först såg dig, började jag älska dig. Du har djerft trängt in i mitt hjertas djup; der har du, underbart att förtälja, genom ditt ljufliga tal beredt dig ett säte, och för att detta ej må kullslås vid någon påstöt, har du med dina bref grundat detsamma till en fast tron. Så har det tillgått

att ingen glömska kan plåna dig ut ur mitt minne, ingen skymning fördunkla, inga stormar rubba dig. Dock, hur kan man tala om beständighet, der städse nya ting följa det ena på det andra? Jag skulle väl hålla det för ett sannt varande om jag alltid kunde vara i din närhet; men då ett sådant varande är mig förbjudet blir allt *vara* som mig omgifver, likasom osannt. Gör du alltså att jag må hålla mitt varande för sannt, hvilket blir möjligt endast om alltid något af dig är med mig.

Också tron (= troheten) benämnes alla dygders drottning, och det betygar ej blott den Heliga Skrift utan ock verldslige lärares mest oförkastliga läror. Du vill denna tro, så ock jag; du söker honom hos mig och jag vill finna honom hos dig; honom fäster jag därför med ord och handling i ditt hjerta; skiljer du dig från honom så sjunker du i afgrunden; löser du dig från honom, så färdas du ned för dygdens stig. Förmäler du dig med honom, så lyser du som en solstråle; tjenar du honom så eröfrar du dygdernas borg; följer du honom vinner du salighet; håller du honom fast, så griper du dina förhoppningars ankar. Hvarför? Ty han binder i hoppet, och förenar i kärleken. Med hans bojor äro vi sammankedjade; att vi känna honom gör vår lycka. Hvad skall jag mer säga?

Allt godt den vinner, som af Gud i trohet brinner.

Du är för mig af tusende den enda utkorade, du allena är upptagen i min andes helgedom, du ensam är mig ersättning för allt, om du nämligen, som jag hoppas, aldrig bortviker från min kärlek. Så som du gjort, så har ock jag, af kärlek till dig afsagt mig all lust; till dig allena sluter jag mig, på dig har jag satt all min förhoppning och allt mitt förtroende.

Vidare, då du beder att jag vill taga mig till vara för ridarne och för vissa otyg, så har du rätt. Men utan att såra min tro till dig försmår jag dem dock icke alldeles — — ty emot riddare allena kunna den höfviska sedens föreskrifter öfvas, och de äro all äras källa och ursprung. Detta om herrarne; blifve de för öfrigt fjerran från vår kärlek.

Väl minnandes mitt löfte har jag dig ständigt och städse i tankarne; ty derigenom varder min pannas gloria och min ära förnyad. Trohet och andens beständighet egnar jag dig allena, emedan jag derigenom förvärfvar mig själens guld och silfver, det är behaget, som för mig har högre värde än guld och silfver. Hvad dig kärast månne vara, vill jag vara.

Du är min och jag är din, derom må du vara förvissad. I mitt hjerta är du inlyckt, — lilla nyckeln är förkommen — måste därför bli derinne alltid.

Mannen till henne.

»Ganska ifrigt har jag genomläst ditt förtroliga bref, fröjdat mig åt ditt mångfaldiga lofprisande af tro och vänskap och, likt ängen då vintern förlidit, föryngrats af din ljuflighets blomster. Om alla min kropps lemmar kunde förvandlas till tungor, förmodade jag ej besvara så stort lof, och vore jag än hålig som en svamp kunde jag ej uppsuga så mycken herrlighet. Men du har uppställt för mina ögon en högst sällsam synvilla, och ur en och samma källa hemtat mig både sött och bittert vatten. Mitt hjertas äng, vattnad af dig, begynte bära trohets och vänskaps blom och frukt, då strömmade plötsligt den salta floden öfver henne och förtorkade all hennes herrlighet.»

Älskaren fortsätter derefter att i bittra ord förebrå henne att hon »utsträckt emot honom sitt tals grenar, smyckade med sköna blad» och dragit hans hjerta till sig, men blott för att åter stöta det tillbaka utan att vilja ingå någon närmare förbindelse. Detta, menar han, är en poetisk ömhet utan allvar. »Ditt tal», säger han, »är likt Horaz' bild, börjande som den skönaste qvinna och slutande som ett odjur. »Du motsäger dig sjelf, — — då du till de goda grundsatser och vackra loftal, som du förutskickar, ej fogar eller antyder ett motsvarande slut, utan tvärt emot all vänskaps regel sätter din ovilja mot min vilja.»

Hennes svar.

Till honom hon; hans till hennes.

Visserligen har någon i Ovids namn sagt om kärleken: »I hoppet tjenar jag, förbidande kärlekens fröjd.» Men jag trodde ej att dessa rader skulle göra mig sorg och jag hoppades att intet skrivande härom skulle vara af nöden; men jag kallas ånyo till vapen. — Jag vill dock att du ej vredgas om jag stillar den ifver, som gripit din själ. Jag har, för att tillstå sanningen, skrivit så förtroligt, som ännu ingen man före dig kunnat förmå mig att skriva. Men J, listige, eller rättare sagdt erfarne män, plägen fånga oss enfaldiga flickor med ord. Då vi i allmänhet och i all hjertats enfaldighet gå före er på ordets slagfält, träffen J oss med spjutstyngen af hvad J kallen edra riktiga

slutledningar. Så har du kommit derhän att likna det bref jag nyligen skrifvit dig till, vid onaturliga djur. Dermed har du begått samma fel, som du så käckt förebrått din vän. Ty alltför skamlöst och dristigt har du öfverskridit måttet, och oförsigtigt gifvit efter på det löpande talets tygel, då du jemfört ord — hvilka efter mitt förmenande voro goda och ärliga och sprungna ur ett godt samvete och en sann tro — vid villosken och sirener. Detta kommer — räds jag — deraf att J män tron er kunna utkräfva er egen tolkning af hvarje vänligt ord J undfån af oss. Så är det dock ej och så skall det icke blifva. *Jag skulle då föga anstå dig.»*

Du har blifvit mig tadelvärd i det du förvrängt mina ord. Vän! det skall du aldrig mera göra; följ min lära, den skall ej skada dig. Ty vore du mig ej kär så läte jag dig löpa omkring i ovisshetens och blindhetens afgrund. *Du är dock bättre värd, ty i dig skönjas ärans och tuktans frukter. Jag hade väl kunnat inlägga mera i detta bref, men du är så van, att du nog skall förstå hemta mycket af litet. Trogen och lycklig förblifve du städse!*

Här slutar den rörande brevexlingen. Hvilka de älskande voro, känner man icke, men det tros att mannen, till hvilken den ädla qvinnan skref, var en andlig.

2.

Riddarevisor från år 1190.

Herr Albrecht, en okänd minnessångare, sjunger som följer: Min första kärlek skall också blifva min sista. Det strider ofta mot mitt begär, dock råder mig mitt hjerta så. Skulle jag älska mer än en, såsom många göra, så älskade jag ingen.

Jag har inför Gud tagit korset på mig och begifver mig dit bort för min missgernings skull. Gud hjelpe mig att jag vid hemkomsten måtte med ära återfinna henne, qvinnan som för min skull stort bekymmer hafver. Då är min högsta önskan uppfylld. Men skulle hennes lif vända på orätt väg, då gifve Gud att jag måtte förgås på färden.

Döden kan skilja mig från hennes kärlek, eljest ingen. Det har jag lofvat, den är icke min vän, som vill vända mig ifrån henne, ty jag har korat mig henne till min enda glädje. Om jag

genom egen skuld ådrager mig hennes vrede så varde jag förbannad af Gud såsom en hedning. Hon är god och skön; helige Gud! var oss båda nådig! Då hon såg korset på min klädnad sade den goda: »Hur vill du kunna fylla tvänne pligter, fara öfver hafvet och dock här vara? Huru kan du bevara dig åt mig i fjerran fremmande land? Huru hålla din ed?»

Ofta erfor jag smärta, aldrig dock en så djup. O du min hjerteqvinna, sörj ej så bittert!

Mitt tröstespråk är detta:

Till helga grafven fara,
 Det skall min glädje vara,
 Der får jag intet men,
 Men blir från synden ren.

Jag och min qvinna vi hafva tvistat långau tid. Jag har fått röna mycken ogunst af henne och ännu hotar hon med strid. Hon menar att jag skall förråda mitt löfte till henne därför att jag far med korset. Om så är min vilja, bevare mig Gud icke från helfvetet. Hur än hafvet och de starka vågorna brusa, vill jag ingen dag min ed till henne förgäta. Och månet åskslag skall det också fordras innan hon uppgifver mig. — Om jag någonsin återser henne, vet jag visst icke. Dock, hvad jag lofvar henne det kommer från hjertat. Så ofta jag vaknar är min första bön att Gud måtte vaka öfver hennes ära och beskydda hennes lif. Gif henne derefter, o Herre, evig glädje i ditt rike! Hvad henne förunnas, det varde ock mig till del.

De som hit återvändt säga att den rena staden Jerusalem aldrig varit i större behof af hjälp. Somliga gäckas och mena att, om så vore, Herren väl kunde hämnas utan korståg. O, att sådana betänkte att också Han led den grymma döden. Icke behöfde Han genomgå det stora lidandet, men Han förbarmade sig öfver vår synd. Den som ej nu vill söka korsets och grafvens förbarmande, den blir fattig på salighet. — Jag tänker mången natt: om jag stannar här, hvad kan jag göra för att vinna min Gud, att han blir mig nådig? Jag vet icke med mig någon särskild stor skuld: den jag hafver den blir jag aldrig qvitt; alla synder kunde jag öfverge, blott icke denna: *Jag älskar en qvinna öfver all världen. Gud, Herre, förtyck mig icke det!*

Hvita och röda rosor, blåa blommor och grönt gräs, brunt, gult och åter rödt, dertill väppling, allt stod i underbara färger under en lind der foglar sjöngo. Det var en vacker plats; tätt intill hvartannat växte allt. — Men mig undras om den skall

löna mig, som jag länge tjenat. — Det är en lång tid sedan jag sjöng af glädje, jag vet också i sanning icke hvaröfver jag skulle glädjas. Det synes mig länge sedan jag såg den goda; dock räds jag tanken på mig aldrig gjort henne en dag lång. Jag skall föga le förrän jag återvunnit hennes nåd. Huru jag finner det derborta, derefter vill mitt löje lämpas.

Hur kärleken börjar vet jag väl, men hur han slutar vet jag icke. Kunde jag bli varse hur genkärlek tändes i hjertat, bevare mig då Gud för skiljas, ty bitter vore den tanken.

Funne jag någon, som sade han kom från henne, vore han min fiende, jag helsade honom välkommen. Hvem som nämner henne för mig, vinner mig till vän för ett helt år, hade han än brännt mitt hus.

O drottning Hjertelycka, du har krönt mig med min ljuftva kärlek, därför skall jag alltid ära dig. Då jag en gång får ega den sköna, kan ingenting gå mig illa. Hon är en juvel af godhet. Med sina röda läppar har hon bekräftat att jag har lyckan med mig hvarthän jag far. Så har hon lönat mig. Förenat mig med henne har fru Kyskhet med sin ljuftva lära.

Kärlek! släpp mig fri! Lemna mig en kort stund glädjelös. Du har helt betagit mig vettet. Kommer du åter till mig då jag fullbordat den rena gudsfärden, var mig då välkommen. Men vill du ej skiljas från mitt hjerta, och storligen fruktar jag du kommer icke derut, så bär jag dig med mig till Guds land och beder Honom att Han ville gifva halfva lönen för min färd åt den goda.

»O ve!» talade en qvinna, »mycket lidande har mig beskärts genom kärleken. Glädjelösa lif, huru skall du lefva, då han drager bort, som gaf mig livvets kraft? Huru skall jag berga mig för verlden och min sorg? — Tiden nalkas! han far hädan!»

Välsignelse öfver dig, qvinna, hvars hjertegodhet gjort att man bär din bild med sig öfver hafvet. Men till henne i hemmet kommer smärtan då hon stilla tänker på hans faror: »Lefver min hjertans kär eller är han död? O! måtte *Den* vaka öfver min älskling, för hvars skull han försakat denna verdens ljuftiga lif!»

En lustig motsats till dessa, en okänd diktares, elegiska kärleksvisor bilda följande utdrag ur Riddaren Ulrich af Lichtensteins mångordiga och långdragna berättelse från 1200-talet om sina kostliga kärleksöden.

3.

**Ur Riddaren Ulrich von Lichtensteins qvåde:
»Frauendienst.»**

»Då jag var litet barn hörde jag ofta läsas och sägas att ingen kunde förvärfva anseende utan att egna sig åt goda damers tjenst. När jag fyllt tolf år sökte jag smekande ställa mig in hos alla som lofprisade damerna och utsporde öfver allt dessas seder och dygder. Sedan kom jag som sven i tjenst hos en högboren, skön, god och i alla dygder fullkomlig dam och beslöt i mitt hjerta att egna mig åt hennes tjenst. Då jag i sommartider plockat sköna blommor bar jag dem till henne; höll hon dem i sin hvita hand så var jag glad och tänkte: der du håller din hand höll jag nyss min. Då man gjöt vatten öfver de hvita små händerna, bar jag bort vattnet och drack ut det i hemlighet. Sådan var min barnsliga hyllning.

Derifrån kom jag till markgreffen Henrik af Istrien, som bibringade mig tukt och riddarpligt; han lärde mig ock hur man skall tilltala damer och dikta bref med ljufva ord. Efter fyra år dog min fader, då måste jag hem till Steierland; der öfvade jag mig med ädla svenner i ridt och lansbrytning. År 1222 vardt jag af furst Leopold af Österrike slagen till riddare vid ett bröllop, som han gjorde för sin dotter. — — — Der såg jag min ljufva, rena dam; jag kunde icke tilltala henne, men mig vardt sagdt att hon yttrat till en min vän: Jag glädes att herr Ulrich blifvit riddare; han var som gosse min sven. Deröfver fröjdade sig mitt hjerta, jag tänkte, kanske skall hon taga mig till sin riddare. Jag drog sedan hela sommaren omkring på torneringar och försummade intet, som kunde göra mig min dam värdig.

Under vintern för jag med hemlig sorg och längtan till en anförvandt, hvars hustru var min faster. Denna tog mig afsides, sporde huru det gick för mig och förtäljde att den adelsdam i hvars tjenst hon stod (följesvennernas och småvasallernas hustrur och döttrar bildade adelsfruarnes hofstat) hade berömt mig, emedan ryktet sagt att jag egnat mig åt en herrskarinnas tjenst. Och nu ville min faster veta hvem som var min herrskarinna. Jag svarade henne: Hon blir af mig onämnd, såvida du ej med ed svär mig att du förtiger namnet. Då svor hon och jag sade till henne, »det är densamma damen hos hvilken du nyligen var. Vill du bevara mig från döden så måste du i mitt namn bedyra för henne att hon är mitt hjertas käraste.» Och då min faster icke

kunde öfvertala mig att afstå från min sjelfvalda tjenst lofvade hon äntligen att uppenbara allt för min dam, och jag sade: en ny vacker visa har jag qvädit om henne; den måste du bära till hennes öra, och säga mig tillbaka huru den henne tackes.

Visan lemnade jag och for så (efter en tid) åter till min faster. Hon tog vänligt emot mig och talade: »Jag har sagt henne allt och läst för henne din nya visa; men då svarte hon: »Visan är god, dock tager jag icke emot henne. Hans hyllning faller mig ej i tycket, och du må ej vidare tala för mig om honom. Jag unnar väl ditt syskonbarn att han blir en bra karl, ty han var en gång min sven, men hvad han i sådan dårskap fordrar det skall honom aldrig förunnas. Det skulle gå min ära för när och bli för stor ära för honom. Vore han ock fullkomlig (ridderman), hvilket jag om honom ännu icke förnummit, blefve han dock alltid en qvinna vidrig, ty hans mun är honom ett otyg i ansigtet; hans mun ser, med förlof sagdt, gräslig ut, det må du erkänna.»

Jag svarade: min mun skall antingen vinna hennes behag eller ock bli henne ännu vidrigare. Jag behåller icke hvad mig så vanställer, utan låter bortskära det. Du må icke tala deremot ty det är beslutadt.

Derpå red jag till den skickligaste mästaren i Gratz och kungjorde honom min vilja. Han gentog: »Jag skär eder icke före Maj; kom då hit och jag vill göra eder en mun, som skall bli er till glädje.»

Då jag hörde foglarna börja sjunga tänkte jag: nu lär tiden vara inne. På vägen till Gratz träffade jag en af min dams svenner; honom anförtrodde jag min afsigt: »jag har trenne läppar, och vill för min dans skull låta skära bort en.» (Riddaren var således harmynt). Han menade jag var från vettet, men följde mig för att se hur saken tillgick. Mästaren ville binda mig men jag ville ej lida det; jag satte mig framför honom på en bänk och han grep sig mästerligt an med sin knif.

På halfsjette veckan låg jag som en sårad och led stort omak. Mästaren gned in min mun med en grön salfva hvilken luktade så illa att jag hvarken kunde äta eller dricka. Äntligen red jag helad derifrån till min faster, som sade till mig: »din mun skall ingen mera kunna förekasta dig; han klär dig godt och jag skrifver derom till din dame, att hon må få veta alltsammans.» Och jag bad henne bifoga ett qväde, det var ett dansqväde, som jag diktat under min sjukdom i Gratz.

Derpå erhöll min faster detta bref från damen: »Min ynnest och min tjenst tillbjuder jag dig bevåget och gör dig veterligt att jag nästa måndag bryter upp från det hus, der jag befinner mig, och reser till det hus som du väl känner. Öfver natten blir jag vid den närliggande marknadsplatsen. Jag beder dig alltså att du icke underlåter att komma till mig, då jag vill svara dig på alla dina framställningar. Vill också ditt syskonbarn dit komma så ser jag det gerna, för att kunna iakttaga huru hans mun anstår honom; icke af någon annan orsak.»

Då brefvet vardt mig föreläst gjorde jag mig med nöje redo och begaf mig dit hvarest jag skulle träffa den goda. Då var hon dessvärre så väl vaktad, att jag icke den aftonen fick se henne. Om natten sof jag icke; om morgonen då solen uppgick ilade jag till hennes följe och helsade riddare och svenner. Då kaplanen sjöng messan beskärdes mig den glädjen att få skåda min dam. Med stor bäfvan gick jag dithän, der den dygderika mig emottog; hon helsade mig bugande, men icke med ord. Messan syntes mig alltför kort. Af hvad man läste och sjöng förnam jag intet, jag såg blott henne. Efter messan tillsades vi män att gå ut; min dam bröt upp och jag gick till min faster, som smålog emot mig, vänligt sägande: »Du är en lycklig man! min fru har tillåtit, att du i dag under färden må tilltala henne när det så kan passa sig; hon tänker godt om dig; tala med henne hvad du vill, gör det blott icke för långt.»

Så red jag käckt fram till henne. Då jag befann mig i hennes närhet vände hon sig bort. Deraf vardt mitt sinne så modfällt att min mun och tunga genast förstummades och mitt hufvud sänktes. En annan riddare sprängde fram till hennes sida, då vardt jag alldeles försagd och red fruktsamt bak efter dem; men mitt hjerta bannades, sägande: »Fege man, hvad fruktar du af en så god qvinna? Hon har dig, vid Gud, intet ondt gjort; ve öfver dig att du ej förmår tala henne till!» Så bemanade jag mig och red åter fram till henne, och den rena, ljufva, såg mig an. Deröfver vardt jag åter så förskräckt, att kärleken band mina läppar tillsammans. I kunnen mig tro för santt, att jag icke visste hvar jag befann mig. Min ångest vardt allt större, hjertat språng och slog mig i bröstet och manade: »tala! tala då, ingen stör dig ju!» Jag öppnade läpparne gång efter annan för att tala; men tungan låg som fästad och kunde ej finna ett ord. Jag vill nu ej säga något vidare derom, blott att när dagsresan var slut, var jag ej längre kommen.

Då man vid natrasten skulle lyfta damerna af hästarne bad jag att man skulle lemna mig lyftjernet, och hjälpte så fruarne ned. Ännu satt hon der på sin springare, och kring henne stodo många riddare och svenner, med hvilka hon skämtade. Jag bar lyftjernet till henne; då talade hon: »J ären icke stark nog och kunnen ej lyfta mig», hvaröfver vardt mycket skrattat. Hon besteg dock jernet och i det hon gled ur sadeln grep hon mig hemligen i håret och slet af mig en lock utan att någon såg det, sägande, »den tar jag till straff för det J ären så försagd; man har ej talat sannt för mig om er.» Så gick den goda till de andra damerna, och jag stod qvar i djup sorg, tänkande: »Hur illa har jag ej fört mig upp emot henne! Hon blir mig aldrig huld. Jag har förspilt min lycka hos henne!»

Jag red till herberget i staden och bad Gud flitigt att Han ville taga mitt lif. Jag gömde mig undan i en kammare, svor att jag var sjuk, och det var ock rena sanningen. Hela min kropp värkte, mitt hjerta sved, jag tänkte jag skulle gå från vettet och skrek »O ve! O ve! O ve! att jag någonsin blifvit född!» Än låg jag, än satt jag, än stod jag upp, vände mig hit och dit och vred ofta mina händer natten igenom. Om morgonen ville man skicka till mig en läkare, men jag begärde en häst och en följeslagare, satt upp och sprängde bort lik en vansinnig till det ställe der jag lemnat den goda. Och der, mån J tro, fann jag min herrskarinna redan till häst insvept i sin reskappa. Då hon såg mig böjde hon sig helsande, och jag teg nu icke mera utan talade: »Nåd! min herrskarinna, var mig nådig för Guds och er egen dygds skull; J ären den, vid hvilken min lifstråd hänger; tron mig, Eder hafver jag hyllat, allt sedan den ljufva stunden då jag såg er första gången. I trohet har jag hängifvit mig åt er; ren och beständig skall min hyllning förblifva. Låten mig vara eder riddare och unnen mig att tjena eder! Ingenting kärare kan jag någonsin vinna, än eder, rena, ljufva, saliga dam. Gerna vill jag på ridderligt arbete våga lif och lemmar och framhärda i all riddartjenst för er intill min lefnads slut.»

»Tigen!» utbrast hon, »J ären alltför mycket barn och ovetande i sådana stora ting. Om min huldhet är eder kär så afhållen eder från sådant tal och viker från min sida. Edert sinne är bedåradt.»

»Dyraste dam, endast deruti är jag bedårad, att jag icke kan så tala Eder till som jag ville. I ridderlig tjenst är jag

så klok som den bäste; till att tjena som trogen följesman är jag icke för svag.»

»Jag råder eder, viker ifrån mig, om J ännu ären vid vettet, och hörer upp att irra omkring efter mig. J veten väl att jag är vaktad; har någon förnummit edert tal till mig kan det bringa skada. J skolen lemna mig i fred, eller J ären för sannt en odräglig menniska.»

Den goda såg sig om och talade till en riddare. »Riden J ock vid min sida; det anstår er alla illa, att blott en ledsagar mig.»

Jag ropade: »Hon har rätt, det är i sanning litet passande.» Då kommo mer än sex framsprängande och mitt tal måste sluta. Jag tog urlof och red derifrån med gladt och modigt hjerta; det tycktes mig jag hade haft god lycka och fått tala ut min vilja för henne. — Jag for alltså hela sommaren ut på riddarebragder; då vintern gjorde ända härpå satte jag mig till och diktade åt henne ett qvåde och en liten bok och skickade henne dem genom min faster.»

Så berättar Ulrich von Lichtenstein om början af sin kärlekshistoria. Han fortsatte sedan att om somrarne öfva sig i tornerspel och ryttarleik och om vintrarna dikta sånger till ära för sin herrskarinna, en gift fru, hvilket allt fastern fann vara i sin ordning. Då han en gång låtit underrätta sin herrskarinna att han i hennes tjänst förlorat ett finger, och denna svarade med budet att det säkerligen icke vore sannt och att hon väl visste han hade sitt finger i behåll, lät han en vän afhugga det skadade fingret och skickade henne det som intyg. Slutligen gjorde han, henne till ära, en stor riddarfärd från Venedig ända till böhmiska gränsen, och bröt, förklädd till kärleksgudinna, öfver trehundra lansar mot de riddare, som under vägen inbjödo honom till kämpalek; af berättelsen härom får man i förbigående veta att också han var gift och under den nöjsamma färden begagnade tillfället att på några dagar fara hem till sin borg och helsa på sin hustru. Detta äktenskap synes alls icke hafva stört hans förhållande till sin herrskarinna. Men deremot blef han under den glänsande riddarfärden misstänkt att hafva hembjudit sitt hjertas hyllning äfven åt andra damer, hvarför hans herrskarinna skickade honom ett ganska ovänligt budskap och återfordrade de ringar, som hon en gång skänkt honom. Ulrichs berättelse om sin sorg öfver detta budskap, hur han gret så bittert och öfverljuddt att han förmådde andra att gråta utan att de visste hvarför, m. m. är ett talande bevis på den konstlade sentimentalitet

— denna böjelse för sjelfbeskådning och ett slags njutningsfullt fördjupande i det egna lidandet, — som är ett utmärkande drag för det germaniska lynnet, och som under medeltiden fick uttryck i riddarväsendet, i nyare tider i Werthertypen med alla dess afarter så i dikt som verklighet.

Hos Ulrich von Lichtenstein blottas det osanna i förhållandet fullkomligt genom dess komiska upplösning, då riddaren, förklädd till tiggare, låter nattetid upphissa sig utmed slottsmuren till sin herrskarinnas gemak, men der, i stället att träffa henne ensam, finner henne i glansen af hundratals vaxljus, omgifven af hela sitt följe, samt underrättas att det »hemliga möte», han sålunda förunnats är den sista likasom den första ynnest han någonsin af henne får hoppas.

34. "Hvad fætter Bill fortalte".

Tvende skitser af forfatterinden til "Brands døttre".

(Forts. från 2:dra häftet.)

Skitse n:o 2.

"Hakon Jarl" kaster anker på Bergens våg. Kl. er 4 om morgenen; men det tidlige klokkeslet og den kolde luft uagtet er vort reiseselskab "kröbet op" tilfredse ved at kjende som "noget fast" under sig, og spadsere nu rygende sine cigarer og indhylllet i pelse og tulupper op og ned ad dækket. Cigarerne må til for, som fætter Bill udtrykker sig, "at holde næserne varme". Det er en kold vintermorgen denne. Stjernerne ere endnu oppe, og den lidt efter lidt henblegnende måne kaster et vinterligt lys over fjord, fjeld og by. Der er stille på vågen; kun hist og her skimtes i grålysningen en mat brændende lanterne, idet et og andet fartöi ligesom lister sig forsigtigt ud. Enkelte tilråb fra nogle matroser lyder dumpt og med lange mellemrum; intet bringer en til at ane det brogede, bevægede liv, der ved dagens frembrud opstår på Bergens våg. Den gamle, endnu i sin skikkelse interessante og eiendommelige handelsstad synes at slumre en sløv vintersövn — vogtet af de snedækte fjelde, der stænger den inde og ligesom holder den fast. Måske drømmer den ved stjernelyset om hanseaternes og handelsprivilegiernes gyldne tider! — Jeg stanser ved rælingen,

læner mig med korslagte arme udover, lytter til leilighedsvisse åreslag og ser op på Flöifjeldet og dets naboer, på hvis ærværdige, hvide toppe månelyst glimter svagt og hendöende, og tænker mig ind i den uendelige fjeldverden der omfatter Norge med sine mægtige kjæmpearme, og hvis forposter de på dette sted ere. — Mine betragtninger blive her forstyrrede af følgende udråb:

"Så for pokker! det er, som jeg har sagt: taknemmelighed findes ikke i verden".

"Da påstår jeg dog, at den ikke er så ganske uddöd men gives, gudskelov, endnu", lyder fætter Bills stemme, "jeg kan tale af egen erfaring, og kan fremsætte et ganske mærkværdigt bevis herpå. Forat begynde med begyndelsen, må jeg imidlertid söge langt tilbage i tiden, — helt til mine længst forsvundne skoledage. Jeg erindrer det nu tydeligt, skjönt det i en række af år var gået mig af minde. Det var en brændende hed Augustdag. Stövskyer hvirvlede op og lagde sig i tætte lag på bladene af de skyggende træer på fæstningsvoldene. Gamle Akershus selv nikkede sövsnigt ud mod Hovedöen, som dovent lå og speilede sig i Kristianiafjorden. Tredie klasse af real-skolen, hvori også jeg havde den ære at befinde mig, havde forsögt at kjöle os af ved en svömmetur i det lunkne vand, og köm nu troppende op "en masse" fra badehuset nede ved fæstningsdammene. Inden vi vendte næsen hjem, toge vi dog först en afstikker ud på den nedre vold og passerede her en afdeling slaver fra Akershus fæstning, der under strengt tilsyn minerede og bröde sten til et af de nye arsenaler. Vi stansede alle et öieblik og lyttede til mine skuddene; det lod til at være noget, der særlig tiltalte os. Idet vi atter begyndte at sætte os i bevægelse, böiede en af mine kammerater sig ned, tog op en liden sten, og kastede den — være sig af obetænksom kådhed eller bevidst ondskab — i hovedet på den slave, der stod nærmest. Slaven, som var beskæftiget med at löfte en tung granitblok, så op, og jeg kjendte ham öieblikkelig; det var den meget omtalte grosserer X., der havde skrevet falsk og var bleven dömt til fæstningsstraf på livstid. Et glimt af forbittelse for gjennem hans öie. Jeg ser ham endnu i dette öieblik for mig. Det var en rank, statelig skikkelse, og et mørkt, stolt ansigt, stolt selv midt i fornedrelsen. "Hvorfor gjorde du det"? sagde en anden af gutterne til den, der havde kastet stenen, idet han puffede ham på armen, "det er ikke tilladt at kaste sten på folk". "Folk!" udbröd hans kammerat med en höi, foragtelig latter, "pyt! det var jo kun en slave!"

Ved denne hjerteløshed kogte mit blod op. Blussende af harme sprang jeg lige løs på drengen, kastede ham under mig, og gav ham den dragt prygl, han så vel havde fortjent. Da jeg stakåndet reiste mig op, efter at have givet det sidste slag, mødte jeg slavens blik, der hvilede på os. Forbittrelsen var slukket, det før så stolte öie så kun på os med sorg.

"Tak, dreng!" sagde han sagte, "du idetmindste vil ikke kaste den første sten på den, der allerede er knust".

Halv forlegen ved denne tiltale vilde jeg fjerne mig, da jeg pludselig bemærkede en fin, spædlemmet gut med blegt ansigt og store, mørke öine, den yngste i klassen, der i frastand havde været vidne til den hele scene. Han så på mig, derpå på slaven med et underligt, langt blik; det var, som om noget fæstede sig fast i hans unge sind for hele livet. Disse store, melanolske öine og dette barnlige, sagtmodige ansigt gjorde straks et vist indtryk på mig, skjönt det snart forsvandt som så mange andre för og efter det. Slaven fulgte uvilkårlig, idet han stod i begreb med at fortsætte sit afbrudte arbeide, retningen af mit blik. En let rødme som af skam flöi her over hans ansigt parret med en unævnelig smerte. Han så på mig.

"Går bort!" sagde han lavt.

Han böiede sig atter dybt ned over granitblokken, men der lå noget i dette smertelige, næsten bönfaldende: "Går bort!" som tiltvang mig öieblikkelig lydighed. Jeg fik hele skaren med mig, og vi marscherede afsted. Engang vendte jeg mig flygtigt om. Slaven stod atter opreist og stirrede efter os; afstanden var dog for stor, til at jeg kunde fatte udtrykket i hans blik. Först da erindrede jeg imidlertid, hvad jeg i min tankeløshed aldeles havde forglemt: at den lille, blege, sagtmodige dreng, den yngste i klassen, var — slavens sön!"

Fætter Bill taug et öieblik, gjorde sig en tur rundt dækket, og fortsatte derpå: "En række af år glede hen, og den lille tildragelse var forlængst gået mig af minde. — Ved affæren ved Antictam Creek, Oktober 62, gik det varmt til. Hookers og Franklins korpser og militsen for Pensylvanien stode på höire flöi, generalerne Sumners og Baucks korpser i centrum, Porter og Burnside på venstre flöi. Hooker havde allerede den 16de om aftenen sat sig fast på den vestre side af den lille flod, Antictam Creek, og begyndte tidlig den påfølgende morgen angrebet. Det blev en hed dag. Snart trængte vi frem og gjorde lyst blandt konföderisternes rækker, snart bleve vi atter kastede tilbage. Krigens gud var lunefuld og ubestemt også den dag,

hvem han skulde tildele seieren. Hedest blev det, da vi om aftenen i mørket stormede over floden og søgte at fordrive konföderisterne fra deres stillinger. Man så neppe vandfladen men følte og hørte kun vandet plaske rundt om en, efterhvert som man dumpede i. Floden var sort som himlen selv, mellem hvis iturevne skyer den blege måne samt en og anden vildfarende stjerne lyste frem. Imidlertid havde vi den trøstelige udsigt, at for mangen en af os, — ingen kunde vide hvem, — stod døden og ventede; thi på den anden bred skimtedes konföderisternes mørke geleder og blinkende våben. Håndgemæng mand mod mand opstod ved bredden. Denne var slibrig af det foregående regn, og jeg snublede. Da jeg søgte at komme mig på benene igjen, blev en sabel svinget over mit hoved. Mit væрге var kommet under mig, og jeg følte, at jeg, så at sige, var fortabt. Da blev en arm, jeg så ei hvorledes, eller fra hvilken kant den kom, udstrakt og med en sabel afparreredes hugget. Jeg ser denne frelsende sabel endnu for mig, som den glimrede i måneskinnet! Jeg var frelst, men den ukjendte redningsmand havde måttet undgælde for sit ædelmod; thi han faldt samtidigt ved min side. Jeg ønskede at stanse, men derpå var ei at tænke, vi reves afsted — fremad, fremad, det gjaldt at gå på! Men idet jeg stormede over ham, så jeg ved hjælp af det matte månelys, et glimt af hans ansigt. Det var ungt, og håret var ganske blondt. Det mere og mere indtrængende mørke stansede dog snart slaget. De konfödererede vare af unionisterne blevne fordrevne fra alle stillinger undtagen fra en høide på venstre fløi, der dækkede de førstes retrætlinie. Såsnart der blev ro til at tænke på de faldne og sårede, fulgte jeg et par portører hen til flodbredden, hvor jeg snart fandt min ukjendte frelser liggende besvimet på det sted, hvor han havde afværget det skjæbnsvangre hug. Efter uniformen at dømme var det en simpel soldat. Jeg fik ham imidlertid lagt på en bære og bragt ind i det improviserede feltlazareth, til hvilket sårede bleve bragte i hobetal.

"Tjen mig i straks at undersøge, om her er liv eller ei!" sagde jeg henvendt til den forbiilende læge. Denne stansede.

"Kun en besvimelse!" erklærede han forretningmæssigt, "adskilligt blodtab af et hug i armen, — forresten intet!"

Da jeg havde fået denne beroligelse, gik jeg ud; thi det vilde have gjort mig adskilligt ondt, havde han for min skyld måttet bøde med livet. "Hvem var han imidlertid? hvad foranledigede ham til at gjøre, hvad han gjorde? hvad interesse

havde han for mig, en fuldkommen fremmed?" Disse tanker beskæftigede mig uophørligt, medens jeg i mørket famlede ned til floden forat blive kvit blodstænkene i mit ansigt og på mine hænder. Soldatens blege ansigt, som det blev belyst af den matbrændende feltlampe, stod uafbrudt for mig. Hvor ialverden havde jeg dog i livet seet det? Det kaldte ligesom tillive en utydelig erindring, jeg ikke kunde gribe men blot gjorde mig forvirret. Efter en stunds forløb begav jeg mig atter hen til lazarethet, ledte mig søgende frem mellem den række af madrasser, og stansede snart ved den, hvorpå min ubekjendte redningsmand var bleven lagt. Farven var begyndt at vende tilbage til hans ansigt, og hans arm var bleven forbunden. — Hvor havde jeg dog seet dette ansigt! disse fine, næsten sygelige træk, disse store, mørke öine, der skuede mig med en sådan egen, dyb sorgmodighed imøde! Det var, som om han led under noget tungt, han allerede som barn havde fået at bære. Jeg pinte forgjæves min erindring, den blev kun mere og mere rådløs og forvirret.

"Hvorfor afparrerede De det hug, der var tiltænkt mig?" spurgte jeg endelig. Den ubekjendte svarede ikke.

"Hvorfor vovede De Deres liv forat frelse mit, der må være dem fuldkommen ligegyldigt?" vedblev jeg.

Fremdeles intet svar. Ærgerlig over den taushed, han syntes bestemt på at iagttage, fortsatte jeg med en vis utålmodighed:

"Hvad for pokker! har bevæget Dem til dette ædelmod?"

En svag rødme fløi her over hans ansigt. "De forsvarede engang i Deres skoledage en slave, der blev hånet af en kammerat. De fandt slaven dog værdig et forsvar", tilføiede han sagte med eftertryk, "og dette glemmes aldrig af slavens søn!"

Som et lyn randt hin lille, længst forglemte scene fra Akershus mig ihu. Jeg så igjen fæstningsvoldene derhjemme, fjorden, træerne, støvet, slaven og udtrykket i den lille drengs blik, som han stod og så til. Nu havde jeg det hele! Der var disse træk og fremforalt disse mærkværdige öine, som man, når de engang i sit sorgmodige alvor havde været fæstede på en, aldrig ganske kunde glemme! Jeg begyndte at tale til ham igjen, men han havde vendt sit ansigt om mod væggen og iagtog en hårdnakket taushed. Denne taushed formåede jeg heller aldrig senere at bryde. Under krigens løb, — vi hørte jo til samme kompani, nærmede jeg mig ham ofte; thi jeg følte mig særlig tiltrukken af hans stille, sagtmødige vandel og venlige, sorgmodige ansigt, —

han havde jo også frelst mit liv; men alle forsög vare forgjæves. Bevidstheden om faderens bröde trak ham ind i sig selv; han undveg næsten med en vis sygelig angst enhver tilnærmelse. Sandsynligvis havde verden havt sin skyld heri. Menneskene ere ofte uretfærdige nok til at lade barnet dele faderens skjænsel. Dette havde öiensynlig været hans livs historie. De oplysninger, jeg fra andre kanter formåede at indhente om ham, var, at han for flere år siden kom over til Amerika med to tomme hænder, og derpå stille og tålmodigt havde arbeidet, indtil han nu, da krigen bröd ud, var kommen såvidt, at han eiede en god farm. Gud havde særlig skjænket sin velsignelse til hans arbejde og erstattet, hvad hans medmennesker med hårdhed og foragt måske havde forbrudt mod ham, samt givet ham vederlag for det bittre minde, han medbragte fra födelandet. Af dem, der kjendte ham, var han elsket formedelst hans ædle, uegenyttige sind, men indesluttet forblev han og ömfindtlig for enhver berörelse. Det var, som om han önskede at gå sin vei useet og ene.

Et år efterat krigen var endt, befandt jeg mig i Boston i en pokkers knibe. Mine rede penge vare blevne mig frastjålne, og arbejde af hvilket som helst slags var for öieblikket ei at opdrive. Som jeg en aften sad på min kolde kvist, så ud i mørket, der kun blev oplyst af den store stads gaslygter, som for min udpinte, forvirrede hjerne glimrede som lygtemænd, og spekulerede på, enten en kugle eller arsenik for mig var at foretrække, kom postbudet med et brev, der da det blev åbnet, befandtes at indeholde 20 dollars. Vedföiet var følgende linier:

"Atter en liden afbetaling på den taknemmelighedsgjæld, der skyldes Dem af slavens sön".

Hvordan han har fået mit opholdsted opspurgt, samt min nød og forlegenhed at kjende, ved Gud og ikke jeg! Jeg har aldrig siden trods alle mine anstrængelser seet eller hört noget til, ei heller om ham; men det forekommer mig ofte, som om jeg følges af en usynlig ven, og at, når jeg måske engang igjen i livet stedes i nød, fare eller sorg, min frelser og gode engel da atter som tidligere vil vise sig at være "slavens sön."

Min fætter vendte sig her bevæget bort og gik ned.

Jeg så halvt efter ham.

"Fætter Bill!" mumlede jeg uvilkaarligt, "der er et gudommeligt öie, der stadig har fulgt dig med barmhjertighed; — må det kun følge dig således fremdeles!"

35. En engelsk guvernant vid Siams hof.

De engelska tidningarne förlidet år innehålla talrika utdrag ur en bok med ofvannämnda öfverskrift, utgifven af Mrs Leonowens, en engelsk dame, som för att kunna skaffa uppehälle åt sig och sina barn förmåddes att emottaga den temligen vanskliga befattningen såsom engelsk »resident-governess» hos den hedniska och halft barbariska konungen af Siam — en herrskare, hvilken, ehuru fullkomligt ur stånd att fatta grundtanken i den europeiska civilisationen, dock hyste en till vansinne gränsande passion för den engelska litteraturen, och lefde i den lyckliga villfarelsen att han sjelf var ett stycke till engelsk lärd. Mrs Leonowens bok innehåller många intressanta skildringar af siamesiska och buddhistiska tempel och religiösa ceremonier, samt de vanliga beskrifningar på solnedgångar och palmlunder, som äro oskiljaktiga från alla reseskildringar i orienten. Men den innehåller ännu något mera. Förf:n kan se igenom masken af olika bekännelser och plägseder och derunder framdraga det rent mänskliga. Hon kan erkänna den verkliga fromheten hos en Buddhas prest och beundra skönheten och renheten i hans lif, likasom hon erkänner intelligensen och bildningen hos den halfnakna furste, som fyller platsen af inrikesminister i detta sällsamma land. Hon förnekar icke heller det medfödda snillet hos den halfbarbariske konungen, på hvilken hon bland annat ger följande beskrifning:

»En mera samvetsgrann läsare och mera glupsk lärdomslukare kan man svårligen tänka sig. Men allt detta vetande hade gjort honom moraliskt vanvettig. I hans sinne jäste ett virrvarr af alla slags skeptiska ytterligheter. Han trodde på intet och ingen i hela vida världen. Han var en besynnerlig blandning af gammaldags lärdom och modern tvifvelsjuka.»

Allt detta är rätt intressant, men först i skildringen af de hjälplösa qvinnor, som lefde i förgylldt slafveri under den kunglige vanvettingens absoluta godtycke, först här framstår den sanna qvinligheten i förf:ns karakter samt hennes sällsynta förmåga att uppskatta det ädla i naturen äfven då det är fjettradt under hedniska former. Bland slafhustrurna i harem, hvilka vid första anblicken tycktes vara blotta tanklösa lekdockor för deras all-

herrs-kare, upptäckte hon troh-jertade, ädla qvinnor, som öfvade godhet och barmhertighet sins emellan, buro hvarandras bördor och lefde sitt hopplösa lif i det förgyllda fängelset, i enlighet med sin uppfattning af pligten och i undergifvenhet för himlens vilja. Hon lärde förstå och deltaga för dem, och då de i ädel sjelfuppoffring slöto sig tillsammans för att skydda en felande — ett drag som kunde tjena till efterföljd för våra kristna qvinnor — hjälpte hon dem så godt hon förmådde. Så berättar hon huru, då kungens fordna favorit — en mild, af sorg förbleknad qvinna — föll i ytterligare onåd och instängdes i ett vedervärdigt fängelse, kom den nya favorithustrun till den engelska damen för att intressera henne för den olyckligas öde. Mrs Leonowens lyckades muta väktarne och inkomma i fängelset, då hon fann kungens fordna gunstling och modern till hans barn liggande på en brits i en håla, hvars golf var betäckt med gyttja, och väggarne och taket med unkna svampväxter, medan luften knappast kunde intränga genom det lilla trånga gallerfönstret. Hon var fastkedjad vid britsen och hade undergått prygel, dock ej hårdt, emedan straffet gafs af qvinnor, hvilka, så vidt de vågade, alltid sparade hvarandra. Trotsande faran för egen räkning gick den engelska damen till ministern och öfvertalade honom att lägga sig ut för den olyckliga. — Ett medel att afleda kungens vildsinta lynne, hvaraf favorithustrun ofta begagnade sig, var att låta den engelska guvernanten infinna sig för att rådfråga honom om öfversättningen af något svårt ord på siamesiska eller sanskrit, och tack vare denna oskyldiga list räddades mången oskyldig varelse från straff, ända till dess H. Majestät genomsåg konstgreppet och förbjöd den engelska damen att infinna sig då hon icke var kallad.

Icke desto mindre upphörde ej Mrs Leonowens att använda sitt inflytande till förmån för de stackars haremsfångarne, förr än hennes helsa svek och hon tvangs att lemna Siam, hvilket hon gjorde med tungt hjerta, vid tanken att de arma qvinnorna nu skulle lemnas åt sitt öde, beröfvade äfven det ringa skydd hennes närhet stundom tillförsäkrat dem.

36. Nytt på vår bokhylla.

Förr och Nu. Denna illustrerade tidskrift fortfar att bjuda sina läsare ett rikhaltigt med goda bilder försedt innehåll, hvilket Red:n ytterligare sökt höja genom utsättande af tvänne pris för de bästa skrifna uppsatser inom något af de områden Tidskriften omfattar. I det senast utkomna häftet läses också början af den ena af de sålunda prisbelönta skrifterna, en afhandling "*om våra gamla folkvisor*", af dr C. F. Bagge, som lofvar blifva upplysande och intressant; första priset tillerkändes dr O. Montelius för en skildring af "*lifvet i norden under vikingatiden*", hvilken tidskriftens läsare hafva att vänta i följande häften. Tanken att sålunda genom en pristäffling kalla till lif litterära alster, som måhända utan denna sporre aldrig sett dagen, synes oss ganska god, och vore det önskligt att samma medel begagnades af våra styrande myndigheter, för att framkalla mera lif inom t. ex. läroboks och folkskriftslitteraturen.

Läsning för folket har under sommaren utgått med ett omfångsrikt och läsvärdt häfte, hvarmed följer en af de gamla isländska sagorna: *Gunnlög Ormtunga och Skaldram*, tolkad på svenska af P. A. Gödeke. Den sistnämnda säljes äfven särskildt och torde utgöra en god insats i vår fattiga barn- och ungdomslitteratur.

Af *Esaias Tegnér's samlade skrifter*, (ny upplaga) har 2:dra bandets 3:dje häfte utkommit, innehållande smärre dikter,

Af *Svenska Adeln's Ättartaflor* har en ny följd börjat utgifvas, som bör bli af värde såsom fulländning af Anreps stora verk af samma namn.

De bildande konsternas historia af W. Lübke, har afslutats med det 8:de häftet och torde kunna rekommenderas såsom ett af de grundligaste och på samma gång mest lättlästa arbeten på detta område. Den vårdade öfversättningen lemnar ingenting att önska; skada blott att de rikligt förekommande illustrationerna ej till utförandet motsvara textens värde och bokens i öfrigt goda utstyrsel.

Af *kartverk* synes den svenska skolan få ett stort och billigt urval. Under sommaren hafva nämligen utgifvits ej blott en ny upplaga af *Mentzers kartbok*, och en af *Roths atlas för skolan*

och hemmet, utan äfven *Folkskolans kartbok* af Roth, åtföljd af *Folkskolans geografi* — allt arbeten, som synas oss omsorgsfullt och väl utförda.

Susanna Ivanowna, af Ivan Turgenieff, öfvers. är en af dessa ohyggliga men snillrika och målande skildringar, som man är van att emottaga af denne förf:s hand och som öppna för oss sällsamma och djupa, men mörka perspektiv inåt det ryska samfundslivets och familjelivets hittills för oss så slutna områden.

Franska litteraturen under 18:de århundradet af *Herman Hettner*, förra häftet. Att detta värdefulla arbete af den berömda tyske förf:n blifvit i en god öfversättning införlifvadt med vår litteratur, är en vinst för hvilken man i sanning kan vara förläggarne tacksam och som vi hoppas småningom måtte kompletteras med de öfriga delarne af det berömda verket.

Till sist nämna vi en öfversättning: "*Familjen, af Gasparin*," ett arbete som vi ej tveka att anbefalla såsom något af det vackraste och bästa, som blifvit skrivet öfver detta ämne, ehuru vi i några punkter hysa olika åsigter med förf:n. Främst rekommendera vi kapitlet om *makarnes ömsesidiga pligter*, hvilket man läser med verklig förtjusning, i trots af de små inkonsequenser, hvartill förf:n gör sig skyldig under bemödandet att försona satsen om hustruns underdånighet och mannens öfverherrskap, eller hvad han kallar "äktenskapets rangordning" enl. Paulus, med den frihet och jemnlighet i kärleken, som han eljest så vackert och så öfvertygande predikar.

37. Frågor och Svar.

Svar:

Svar på frågan N:o 26 a. Hvad har man i Danmark gjort för unga fångars förbättrande:

I Danmark findes for tiden 5 fængselsælskaber, som jeg nævner efter deres alder.

1. *Fængselsælskabet i Köbenhavn* er stiftet den 1 Dec. 1843. Det har til formål *dels* at virke til idømte forbryderes religiøse og moralske forbædring, *dels* ved passende midler at beskytte dem, om hvis forbædring der kan have grundet håb, for tilbagefald efter løsladelsen. »Præsident» for sælskabets styrelse er

Københavns overpræsident*). I styrelsen sidder, blandt andre, to kvindelige medlemmer: frøken *R. von Barner*, stiftsdame i Vallø kloster (boende i København, Norgesgade 30, bagbygn., 2 sal) og inspektrisen ved kvindefængslet *Ida Kopke*, (Kristianshavns torv 1).

2. *Det fynske fængselselskab* er stiftet den 4 Juli 1858 af dets nuværende formand, pastor. fil. d:r *L. N. Helveg* (i Odense). Dets formål er at antage sig de fynske fanger, som ved løsladelsen anbefales af vedkommende straffeanstalt. (Pastor Helveg er udgiver af »Nordisk Månedsskrift«).

3. *Horsens fængselselskab*, i Jylland, er stiftet den 1 Dec. 1859. Dets formål er vel nærmest rettet på de fra Horsens tugthus**) løsladte fanger; men undtagelsevis hjælpes dog også andre, så fræmt de hører hjemme i Jylland. Fængselspræsten, pastor *L. S. Hansen* (i Horsens) er selskabets formand.

4. *Vridsløselille fængselselskab*, stiftet den 24 Nov. 1860, har navn efter Danmarks største »forbædringshus«, det store cellefængsel, som den rejsende ikke godt kan undgå at se, lige nord for jernvejen, når han rejser fra København til Roskilde, omtrent midtvejs mellem stationerne Glostrup og Tåstrup. Selskabets formål er ligeledes at lette og fromme den løsladte forbryders genoptagelse i samfundet, hvorved dog må mærkes, at kun mandlige fanger optages i Vridsløselille cellfængsel. Digteren *H. V. Kaalund*, som er overlærer ved fængslet, er tillige selskabets formand. (Bopæl: Vridsløselille ved Tåstrup.)

5. *Viborg fængselselskab*, i Jylland, er stiftet den 1 Dec. 1860. Dets formål er at tage sig af de fanger, som løslades fra Viborg tugt- og forbædringshus, hvilke, så vidt muligt får hjælp og understøttelse. Yngre personer søges anbragte hos dertil skikkede familier til opdragelse og forbedring, eller der ydes dem hjælp ved pengelån, beklædningshjælp el. lign. for at gøre dem det lettere at søge erhverv. Tit gives løfte om fremtidig understøttelse, så fræmt de en vis tid har opført sig vel. Undertiden

*) Omtrent det samme som »öfverståthållare» i Stockholm.

**) Den store smukke fængselsbygning ligger højt oppe på en bakke, og tager sig i fra-stand ud som et slot. Da den pröjsiske general, Vogel von Falkenstein, i spidsen for de fjendlige tropper 1864, syd fra nærmede sig Horsens, pegede han på det store fængsel og sagde: »Der vil jeg bo.» En tilstædevarande dansk æmbedsmand, som skulde ordne indkvarteringen, forsikrede ham at intet skulde være ham kærere end at indkvartere generalen der oppe.

søger selskabet også at hjælpe yngre og mer begavede personer til at udvandre for at bryde sig en ny livsvej, t. ex. i Amerika. Selskabets formand er fængselsinspektör *J. A. Hansen* (ikke den indflytelsesrige politiker) i Viborg.

Hvem der har givet stødet til denne levende goddædige virksomhed, er jeg ikke for øjeblikket i stand til at oplyse. En ikke ringe indflytelse skyldes uden tvivl den navnkundige engelske kvinde *Elisabeth Fry*, som næt op af hensyn til fængsels-sagen besøgte Danmark 1841, og fra København udgav to små skrifter: »Besøg i Fængslerne» og »Om Dameforeninger (med Hensyn til Fængsledes Forbædring).»

Meget tidligere er der dog virket i en, i visse henseender, vigtigere retning, nemlig for at *forebygge* de unges indtrædelse på forbrydervejen. Således købtes allerede 1830 Bøgildgaard ved Viborg for der at virkeliggøre den svejtsiske menneskeven Fellenbergs tanke ved oprettelsen af et institut, hvis formål skulde være at opdrage fattige börn, som er udsatte for slet opdragelse, til *landligt arbejde*. I tidens løb er institutet dog kommet til at virke noget anderledes, i det næsten kun fordærvede drengbörn modtages fra hele Danmark, i sær fra Københavns fattigvæsen og fra den sammestæds virkende *Forening af 1837 til försömte börns frælse*. — I lignende retning som Bøgildgaard virker *Opdragelsesanstalten på Flakkebjerg* (ved Slagelse, i Sælland) med sin filial på *Sanderupgård* i Jylland; hin har virket siden 1834, denne (filialen) siden 1867. Dog synes disse to anstalters virksomhed at være noget anderledes end den, som udfældes på Bøgildgård; ti på Flakkebjerg og Landerupgård opdrages försömte og vildledte (moralsk fordærvede) drenge, til dels sådanne, som allerede *har* betrådt forbrydervejen, medens hint institut synes at være mer *forebyggende*. På min opfattelse er jeg dog ikke sikker, da jeg aldeles ikke er sagkyndig, og derfor har øst det meste af ovenstående af »Kgl. dansk Hof- og Statskalender 1872» s. 625—629, hvor meget udførligere oplysninger findes.

F. B.

Svar på frågan N:o 30, C. Louise Müller, född Nernst, enka efter Daniel Müller, som var Gartner i botaniska trädgården i Upsala och dog 1857. Hon är född på ön Rügen och kom till Sverige 1839, samt bor för närvarande i Upsala N:o 8 Kungsgatan. Hon har bland annat öfversatt psalmen N:o 481 i svenska psalmboken hvilken öfversättning jemte flera andra blifvit tryckt i Tyskland.

Svar på frågan N:o 24. "Gamle Dage" af Conradine Dunker född Hansteen — — ge till en del svar på frågan.

Frågor:

32. Huru anskaffa arbete i hemmet för fattiga mödrar?
Svar, så väl rörande arten arbete, som utvägar till produktens afsättning i stor skala, mottages tacksamt.

33. Vill någon dame med färdighet i teckning samt smak i handarbeten och broderi lära ett nytt slags arbete, som till julen torde kunna få god afsättning?

34. Finns någon eller några, som skulle ha förmåga och lust, samt tillräckliga förlagsmedel, att i Stockholm upprätta en byrå för *mönsterritning* och *nya arbetsidéer*, m. m. och derigenom införa en nationel riktning i den finare qvinnoslöjden, som hittills hos oss är ett blott efterapande af den tyska?

38. Ur vår Dagbok.

— Till verdensutställningen i Wien nästa år för beredes, såsom vi redan nämnt, (se 3:dje häftet, art. om handarbete och hemtrefnad) en särskild afdelning för arbeten tillhörande qvinlig handaslöjd, för hvilket ändamål en damkomité blifvit tillsatt. Programmet för denna afdelning upptager följande punkter: *a)* Flickskolor och hvad dertill hör; *b)* sådana qvinshandarbeten af nationel eller lokal egendomlighet, som icke äro bestämda för världsmarknaden; *c)* företrädesvis industriella qvinnoarbeten inom området för broderi (hvitt och i färger) och blomtillverkning samt andra arbetsgrenar, som pläga bedrifvas af damer, vare sig som sysselsättning på lediga stunder eller som yrke; *d)* qvinnoarbeten tillhörande teckning, måleri, plastik och dermed beslägtade industrigrenar; *e)* qvinlig litteratur.

— Finland har erhållit en ny skolordning, hvilken bestämmer att särskilda skolor för qvinnobildning hädanefter skola af staten bekostas, neml. dels

"fruntimmersskolor med fyra klasser för bibringande af de för en vårdad uppfostran nödiga kunskaper och handaslöjder; dels

en högre fruntimmersskola i Helsingfors med sju klasser, åsyftande en fullständigare och mera omfattande uppfostran.

I spetsen för dessa skolor komma att anställas föreståndarinnor, hvilka iemte lärare och lärarinnor bestrida undervisningen. Läroämnena blifva religion, svenska, finska, tyska och franska språken, geografi och historia, aritmetik, naturkunnighet samt kalligrafi och teckning, äfvensom vid fruntimmersskolan i Helsingfors ryska språket; dessutom skola öfningar hållas i sång, gymnastik och handarbeten.